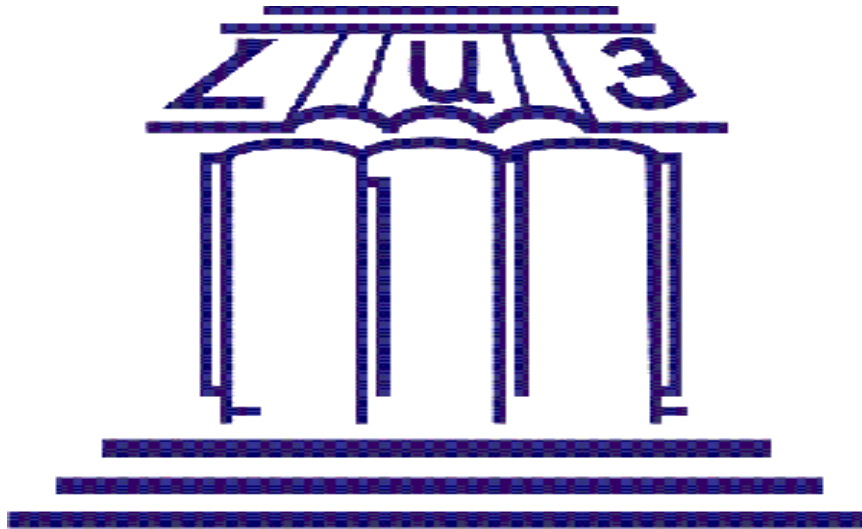

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

91(566)
U-16

Wheatland
564-38
UP-

21520

91(56.6) 4
4-16

18 NOV 2011

ՏԵՂԵԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՎԻՃԱԿԻՆ

ԳԱՂԱՏԻՈՅ

ԱՅՅԵԼԱՌԹԵԱՄԲ

ՆԱԹԱՆԵԱՆ ՊՈԴՈՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ

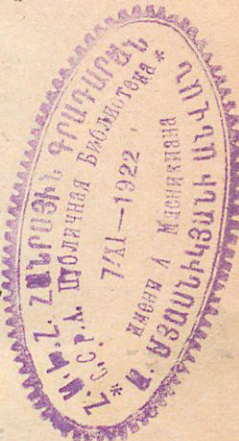
Գ. ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆ ՀԵՂԻՆԱԿԻՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՑԱՐՈՒԹԻՒՆ ԽԱՐԳԱՐԵԱՆ
ՄԻՐՃԱՆ ՉԱՐՇԸ

((1873))

1004
18422

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Ամենապատիւ Սրբազան Պատրիարք
 Հօր կոնդակաւ և Ազգային Կեդրոնական
 Խառն Ժողովոյ որոշմամբ, Վաղատիոյ
 Ընդհանուր վիճակաց քննիչ և այցելու ու
 քոչուեցանք. այն պաշտօնով 1872 օգոս-
 տոս 1 ին Կ. Պօլսէն ուղևորելով օգոստոս
 16 ին հասանք 'ի Սիվրի-Հիսար. հոն՝ Պատ-
 րիարքարանէն մեզ յանձնած պաշտօնը
 լիովին կատարելէն ետքը՝ Սեպտ. 12 ին
 մեր բուն պաշտօնատեղին 'ի Վաղատիա
 հասանք: Վաղատիոյ թեմերուն սկսած
 էի այցելել և պաշտօնս կատարել սա-
 կայն Պօլիս վերագառնալս հարկ լինե-
 լով չ'կարողայայ բոլոր թեմերուն այցե-
 լութիւն բնել. ուստի այս պատճառաւ
 Վաղատիոյ Ընդհանուր վիճակաց վրայ
 չի պիտի կրնամ լիովին տեսեկութիւն
 տալ, այլ 'իայն չորս վիճակաց. այսին-
 քըն՝ Վաղատիոյ, Ստանօղլու, Նալլըխա-
 նի և Աթլի-Պարահիտլուրի վրայօք. և

ահա 'ի գիր առնելով քաղաքաց գիրքը,
 Ժողովրդոց թիւը, բնաւորութիւնը, սո-
 վորութիւնը, ընկերական ընթացքը, նիւ-
 թական և բարոյական կացութիւնը և
 ուրիշ ազգաց հետ ունեցած յարաբերու-
 թիւնն են. ևն. սոյն փոքրիկ տետրակս
 պարզ և ընտանի ոճով տպագրութեամբ
 'ի լոյս կ'ընծայեմ: Հարկ կը համարիմ
 նաև յիշեցնել որ դործոյս մէջ վիճակացոյց
 մ'ալ դրած եմ, որ բովանդակ Քաղատիոյ
 վիճակը կը ներկայացնէ, և Քաղատիւ-
 յէն ունեցած ժամական հեռաւորութիւ-
 նը կը ցուցնէ. Կը յուսամ որ սոյն Ք. եր-
 կասիրութիւնս ևս մեծարդոյ ընթերցո-
 ղաց ներողամտութեանն ու քաջալերու-
 թեանը կ'արժանանայ, որով և ես սոյնէն
 խորախուսելով ուրիշ վիճակներու տեղա-
 գրեր ևս տպագրելու քաջալերութիւնը
 կ'ստանամ:

Անձնուէր

1875 Յուլիս 12

Պօղոս Վարդապետ
 Նաթանեան

ՏԵՂԵԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՎԻՃԱԿԻՆ

ԳԱՂԱՏԻՈՅ

ԳԱՂԱՏԻԱ*

Նիկոմիդայէն կարաւանով վաթ-
 սուն ժամ, իսկ թղթատարով երեսուն
 և վեց ժամ տեղով թեամբ փոքր Ասիոյ
 Արևելեան Հարաւային կողմը, կաղա-
 մախեաց և ուռենեաց ծառատունկերով
 զարդարուած, ընդարձակ դաշտի մը ե-
 զերք մէկ քանի բլրակներու մէջ բարձ-
 րաբերձ լեռան մը ճակատ եռանկիւնա-
 ձի դրիւք հաստատուած՝ անշուք քա-
 ղաք մի է. սոյն քաղաքը ասկէ իբր յի-
 սուն տարի յառաջ լայնանիւտ պարիսպ-

« Քաղատիան՝ Յունարէն Պալատիա բառն
 է, որ Քաղզխայի նշանակութիւնը ունի: »

ներս չըջապատուած է եղեր, որոնք հետզհետէ քայքայուելով՝ այժմ բոլորովին կօրծանած և հիմնայատակ եղած են, միայն չորս կողմի դռներուն տեղերը կը կենայ, և անցորդք նոյն դռներէն կ'երթեկեն, զանոնք Կեսաբիոյ, Չանկըրի, Գօնեսայի և Պօլսոյ դրուք կանուանեն. սակայն, բաց 'ի յիշեալ կործանեալ բերդէն՝ քաղաքին գաղաթը ապառաժներէ բարձրացած ուրիշ վարմանալի բնական բերդ մ'ալ կայ, որուն վրայ հիանալի քարայրներ կան և միանգամայն դաշտային վայրեր, նաև բոլոր տիքը ամրակառուոյց պարիսպներ չիսուած ըլլալով մէկ քանի ալ դռներ ունի, թէպէտև քարերուն վրայ 'ի հնուց փորուած բազում դրեր կային՝ լատիններէն լեզուաւ որն որ հետամուտ ըլլալով Քաղցիացիէ մը տեղեկացայ թէ՞ յիշեալ բնական բերդը Յունաց կռապաշտութեան ժամանակէ մնացած է եղեր. և թէ Քաղցիացիք Եւրոպայէն մեծ բանակ մը կազմելով այն ատեն Քաղատիոյ բնակչաց վրայ ար-

շաւած և մեծ յաղթութիւններ են ըրած, որով կը կոչուի եղեր երբեմն Քաղցիա—Յոյնք, բայց ժամանակաց հնութեամբը ըսուեր է Քաղատիա, ահա յիշեալ գրոյն իմաստը. Քաղատիոյ սոյն բնական բերդը յիրաւի խիստ զարմանալի տեսարան մը կը ներկայացնէ մարդու աչքին, ո՞վ բնութիւն, ինչ մեծ դործեր ունիս, որով մարդկային Ազգը զարմանաց մէջ կը թողուս: Յիշեալ քաղաքին առաջները ըստ բաւականին պարտէզներով և անպուղ ծառերով զարդարուած են, և ունի օձապտոյտ առուակներ, որ տեղացի ամէն Ազգի կանայք սովորութիւն ըրած են իրենց լուացքը ամառ և ձմեռ հոն ընել. որոց լուացման եղանակը պիտի նկարագրեմ 'ի ստորև: Քաղատիա քաղաքին գիրքը արգարև շատ հետաքրքրաշարժ է, օդն և ջուրը փոստակար, սակայն ուզողը քաղաքէն քիչ մը հեռու (էլմա տաղը) ըսուած տեղէն կրնայ ջուր բերել տալ որ խիստ ազնիւ ջուր մ'ունի. կայ իւր

մէջ եօթն հազար տան չափ Հայ, Յոյն, Տաճիկ և Հրեայ Ազգերէ բաղկացեալ:

Հայք՝ հարիւր քառասուն տունէ բաղկացեալ առանձին թաղովմը Պապական Հայոց հետ խառն կը բնակին, ասոնց թիւը համեմատական հաշուով եօթըն հարիւրի կը հասնի, որք առ հասարակ տգէտ են. խօսակցութիւննին տաճիկերէն ըլլալով՝ հայերէն երբեք չեն գիտեր, և իրարու միշտ պաղ արեամբ կը նային, վասն զի Ազգի զգացում չէ մնացեր. ըստ այսմ իրենց մէջ եղբայրական սէր և միութիւն երբեք չկայ ըսեմ նէ՝ չեմ սխալիր. մեծագոյն մասամբ աղքատ են և հարուստք սակաւաթիւ. աղքատ մասը իր օրապահիկը միշտ քրտնալից աշխատութեամբ ձեռք բերելու կը ճգնին, իսկ հարուստք իրենց դեղնորակ ոսկւոյն քանակութիւնը ընդարձակելու կաշխատին. աղքատը միշտ մէկ քանի երեւելեաց ոտքին տակ կոխան եղած է, մանաւանդ հանրածանօթ անձի մը զոր չուղեցի յականէ յանուանէ նշանաւ:

կեւ: Այս անձը կառավարութեան դռնը ժողովոյ անդամ ըլլալով՝ իւր հաճոյիցը կը ծառայեցնէ միշտ հասարակութիւնը, և չթողուր երբեք որ ազատ գործեն և ազատ խօսին. երբ ժողովըրդին մէկը իրեն վերաբերեալ խնդրոյմը համար անոր ներկայանայ, քաղցր ժպիտներ ցոյց տալով կը խոստանայ անոր գործը կատարել և վերջը բոլորովին ան տարբեր կը կենայ: Ամենէն առաւել ցաւալին աս է որ, Ազգին ցաւ, նեղութիւն, տառապանք, անիրաւութիւն և զրկանք պատճառողները օտար Ազգերէ աւելի այսպիսի Ազգաւէր իշխաններն եղած են:

Պաղատիոյ Հայազգի ծերունեաց պատմութենէն իմացայ որ, Լուսաւորչական Հայոց տունները ասկէ իբր վաթսուն տարի առաջ հազար հինգ հարիւրի չափ կեներէ եղեր, և նոյն ատենէ մնացած եօթը փայտաշէն եկեղեցի ունեցեր են. որոց անուանքն են Սուրբ Նշան, Սուրբ Սարգիս, Սուրբ Ստեփաննոս, Սուրբ Կլե-

մէս, կամ որ նոյնն է Ս. Խաչ. Ս. Լուսաորիչ, Քառասուն մանկունք Ս. Հոգի, բայց ժամանակին բռնութիւնը հարկւր քառասուն տան իջեցուցեր է. և այժմ վերայիշեալ եօթն եկեղեցիներէն երեքը միայն կայ. իսկ միւս չորսը՝ որը հիմնադատակ եղած խոր նախկին պայծառութեան ազատ մէկ նշմարանքը թողացած է, որը անբաններու բնակարան եղած՝ և որն ալ Պապական Հայոց բռնութեան տակ նուաճեալ, մնացեալ երեք եկեղեցիներէն ալ միայն երկուքը կը բացուին այժմ, որոց մի եկեղեցին է Ս. Նշան ուր ըստ բաւականին արծաթեղէն Ս. անօթներ կը գտնուին, և ունի մէկ Քահանայ, Արժանապատիւ Տ. Յարութիւն անուամբ, որ երբեմն առևտրով ալ կ'ըսաղի. իսկ միւս եկեղեցին Ս. Խաչն է կառուցեալ մասնաւոր բերդի մը մէջ, որուն արևմտեան կողմը Ս. Աղեմայ Հայրապետին գերեզմանն ըլլալով երբեմն Պապական Հայեր ալ կը յաճախեն ուխտ ընելու սոյն գե.

րեզմանին վրայ գեղեցիկ շէնքով դմբէթ մը կայ, և բոլորովորեալ երկաթեայ գեղեցիկ վանդակներով շրջապատուած, բայց աստի սոյն եկեղեցւոյն մէջ ուրիշ սրբոյ գերեզմաններ ալ կան:

Պաղատիոյ Աղգայիներ ունին նաև վանատուն մը երեք սենեկէ բաղկացեալ, ուր գտնուող Պեր. Առաջնորդները վանքէն քաղաք գալու ժամանակ հոն կը բնակին եղեր. ինչպէս որ մեզի ալ պատահեցաւ, բայց յետին պահուի մը լաւ է քան զվանատունն. յիշեալ յարկին մէջ լոկ անուամբ դպրոց մ'ալ կայ՝ որ միայն ձմեռները կը բացուի, ուր երեսուն տղայի չափ աշակերտք ըլլալով, մասնաւոր մանկավարժի մը ձեռօք հասարակ բնութեցանութեան կը պարապին. իսկ իդական սեռի դպրոց՝ ոչ ոյց. եկեղեցին յիսուն վաթսուն հազար դրուշէ բաղկացեալ գումար մը ունի, որ այլևայլ անձանց տոկոսով տրուած է, որով միայն դպրոցը կը հոգացուի: Պաղատի թէև դաւառադուրթ սակայն Հայոց թի-

ւը սակաւ ըլլալուն անյարմար դատեցինք հոն գաւառական ժողով կազմել միայն ըստ օրինի Սահմանադրութեան վեց անձերէ բաղկացեալ թաղական խորհուրդ մը կազմեցինք :

Գաղափայտ Ազգայինք՝ ըստ պատմութեան ծերունի մարդկանց, Պարսկաստանի կողմերէն երեք հարիւր յետուն տարուան չափ գաղթած կը թուին :

Յոյնք չորս հարիւր տունէ բաղկացեալ առանձին թաղ մը կը կազմեն, որոց թիւը համեմատական հաշուով երկու հազարի կը հասնի, իրենց մէջ յառաջագիմութեան միջում և Ազգային պատուոյ նախանձախնդրութիւն կայունին մի քանի պատուական Եկեղեցիներ հանդերձ Քահանայիք, և միանգամայն նորաշէն հոյակապ երկսեռ դպրոցներ որոց մէջ ըստ բաւականին աշակերտք և աշակերտուհիք կը դաստիարակուին առումական Յոյն դասատուաց ձեռքը թէպէտև Յոյն ևս առհասարակ Տաճկերէն կը խօսին, բայց իրենց անխոնջ

աշխատութեամբ և դպրոցաց շնորհիւ կորսնցուցած մայրենի լեզունին սկսած են այժմ ձեռք բերել. Յոյնք մեծաւ մասամբ հարուստ են և վաճառականութեան կը պարապին և աղքատք սակաւաթիւ :

Հրէայք քառասուն տունէ բաղկացեալ առանձին թաղի մը մէջ կը բնակին և ընդամենը երկու հարիւր բնակիչ կը հաշուին. իրենց մայրենի լեզուն կորսնցուցած չեն երբէք, և ունին Սինակոկայ մը :

Պապական Հայք՝ հազար ինը հարիւր տունէ բաղկացեալ առանձին մեծ թաղ մը կը կազմեն, որոց թիւը համեմատական հաշուով ինը հազար հինգ հարիւրի կը հասնի. մէկ քանի վայտաշէն Եկեղեցիներ ունին և քառասունէ չափ ալ կղեր : Մեր ծերունի Ազգայնոց պատմութենէն տեղեկացոյ օր ասկէ իբր վաթսուն կամ եօթանասուն տարի առաջ Պապական Հայերը սակաւաթիւ ըլլալով ոչ Եկեղեցի և ոչ Դպրոց ունին

եղեր, և նոյն ժամանակի բռնութեան համար իրենց կղերքը քուրձի մը մէջ գնելով ուսերնին առած դադտնի տունէ տուն տանիլ և պատարագ ընել կուտան եղեր. սակայն այժմ կը տեսնուի թէ՛ որչափ բազմացած են մեր անտարբեքութեամբը:

Պապական Հայք՝ իրենց յատկացեալ բարեկարգ դպրոցներն ունին հանգերձ իգական սեռի վերաբերեալ մասնաւոր դպրոցով մը, որոց մէջ կղերք հեռեեալ դասերը կ'աւանդեն. Հայկաբանութիւն, Պաղղիարանութիւն, Տաճկերէն, Թուադիտութիւն, Աստուածաբանութիւն և այլն. և ասեղնագործութիւն Սշակերտութեաց համար: Պաղատիոյ Պապական Հայք ևս առ հասարակ Տաճկերէն կը խօսին, Հայերէն երբէք չեն գիտեր բաց ի յիշեալ կղերներէն. սակայն կղերք իրենց անվայել ընթացքով անպատիւ եղած են իրենց ժողովրդոց առջև. և ժողովուրդներէն շատերը պատուիրած են իրենց կղերաց,

որպէս զի ընաւ ոտք չկոխեն իրենց տունը. վասն զի օր ըստ օրէ տեսակ տեսակ խայտառակութիւննին յայտնուելու վրայ է: Պաղատիոյ Պապական ժողովրդոց մեծագոյն մասը գոլէճացոց տեսակէն ըլլալով խիստ Պապամոլ են և քիչ կը գտնուին Սրեւելեանք, այն ալ գաղտնի կերպով. մեծաւ մասամբ հարուստ են, և աղքատք սակաւաթիւ. ամենա վատ սովորութիւն մ'ալ ունին. որ ամեն տարի ապուխտ չինելու համար կովեր կառնեն և կը մորթեն. որոց մէջ երբեմն յղի պատահելով չեն թողուր որ ծնի այլ կը մորթեն և փորուն մէջ եղած հորթը երբեմն ողջ երբեմն մեռեալ վիճակի մէջ կը հանն կուտեն: Իրենց մտաւորական կացութիւնն ալ յետին խեղճութեան մէջ է, արական սեռը բոլորովին տգէտ և միանգամայն նախապաշարեալ են, և իրենց կանանց հզօր ազդեցութեան տակ ճնշեալ որոնք ընդհանրապէս համարձակ են:

Տաճիկք՝ չորս հազար հինգ հարիւր

պէս փողոց կենեն։ Աստուծոյ ամառնային եղանակի մէջ դաշտերը կանաչեղէններու վրայ, այգիներու մէջ, կուտեն կը խմեն և իրենց օրերը զիդաութեամբ կանցնեն, երբ ձմեռը կը մտնենայ այն ատեն իրենց բնակարանը վերադառնալով՝ կսկընին ձմեռուան համար պատրաստութիւն հագալ, ձմեռուան եղանակին մէջ ալ երկար գիշերները զուարճութեամբ անցունելու համար իրարու տուն յաճախելու սովորութիւնը ունին, Պաղատիոյ մէջ թոնիրի դործածութիւնը ընդհանուր եղած է, ձմեռները ամեն ազգի տուն մէյմէկ շարժական թոնիր պիտի գտնուի անշուշտ, որպէս զի այցելել և կ'ած ատեն անոր բոլորտիքը շարունակել սիկարանին վառած դատարկաբանութիւն ընեն. սոյն իրարու ըրած այցելութիւնը մէկ համառօտ նկարագրութիւնը կուգեմ ընել ի ծանօթութիւն սիրելի ընթերցողաց։

Առաջին անգամ երբ դրացիներէ կամ բարեկամներէ ոմանք գիշեր ատեն մէկու մը տուն այցելութեան երթան,

անոր կըսուի (օրհաճ) այս այցելութեան միջոցին երբ սակաւիկ ինչ կը նստին, իսկոյն տան օրիորդը սիկարան մեծ պնակով կը հրամցունէ եկող այցելուն, այս սովորութիւնը Պապական Հայոց մէջ յաճախ կը պատահի, վասն զի օրէնք մը եղած է իրենց մէջ՝ որ վայրկեանը անգամ մը սիկարա հրամցունեն. քիչ մը կենալէն ետքը նոյն օրիորդը կսկսի դարձեալ եկած այցելուն պատուել սեխի կուտով որ շատ յարգիէ Պաղատիոյ մէջ և ամեն տուն անպատճառ պիտի գտնուի, այս միջոցին սիկարաները շարունակելի կ'ըլլայ, յետ այնուրիկ պատուական օղին ատեն դալով կսկսին արք և կանայք ըմպել և արքենայ դարձեալ շարունակութեամբ սիկարայից և ապա ազգի ազգի մրցեղէններով և ուտելիքներով զուարճանալէն ետք՝ ժամը եօթնի կամ ութի ատենները կը պատրաստուին տներին վերադառնալ փոխադարձ այցելութեան հրապարակով զտանուտէն երթալու ատեն

այցելուն (գալնն սաղլընալըն) կըսէ, առա-
նուտէրն ալ (կնն կէնէլ օլառն) պատասխա-
նելով իրարմէ կը բաժնուին: Գանք
լուացման կերպը պատմելու, զոր վերը
խոստացանք: Երբ լուացք ունենան՝ նոյն
օրը թէ ամառ ըլլայ թէ ձմեռ, առա-
նակի մը վրայ կը բեռնեն լաթերնին,
խալլիննին մեծկակ փայտ մը որուն (նո-
գան առանը կոտուն) և ուրիշ փայտ մ'ալ,
կերթան առուներու եզերքը, կը տես-
նես որ մէկ քանի հաբիւր լուացք ընող
կիներ կան, և յիշեալ թողածնիւրուն
մէկը կ'ենէ մէկը կ'իլնէ, այնքան կը-
զարնեն լաթին, որ մաքրուել մը օգուտ
մը մատակարարելէ աւելի՝ վնաս կը պատ-
ճառէ, վասն զի շապիկ մը ելծէ տարի
մը պիտի դիմանար, սոյն եղանակաւ
երեք չորս ամսուան մէջ իսկոյն կտոր
կտոր կ'ըլլայ: Թողածներուն և իրենց
կոխներուն ձայները բաւական մարդու
զլուխ ցաւոյնէն վերջը՝ երբեմն ալ թո-
գածով իրարու զլուխ կը պատռեն, խալ-
կիննին մէջ լաթ խառնելու համար երկար

փայտ մ'ալ ունին, զոր (գալնն քոթառ) կա-
նուանեն. այսպիսի արտառոց սովորու-
թիւննին և գործերնին խիստ չատ է,
բայց ամենը հոս յիշելու զանց կընեմ
ձանձրութիւն չ'տալու համար: Ընդհան-
րապէս մէկ գէշ սովորութիւն մ'ալ ունին
որ իրենց մարդկային ընկերականու-
թեան պատիւ չ'բերեր, այսինքն՝ հիւանդ
մխիթարել չեն գիտեր, և կը վսիսնան
մօտենալու անոր, ինչպէս որ ինձ ևս
հիւանդութիւն պատահելով նոյնը փոր-
ձառութեամբ տեսայ. սոյն միջոցին որ
ամբողջ երեք ամիս անկողնոյ ծառայեցի
և ոչ մէկը քովս կուգար և կը մխիթա-
րէր զիս, վասն զի իրենց սովորութենէն
դուրս է եղեր. մէկ քանի տունէ բազ-
կացեալ պանդուխտ բարեպաշտ Հայեր
կային Տէրէնտէցի և Կիւրիւնցի, միայն
անոնք կուգային առ իս ի տես և ի
մխիթարութիւն. ասոնցմէ մեծ. Շամլը-
եանք բարեօրոտ գերդաստանը տեսնե-
լով մեր թշուառութիւնը, կարեկցաբար
գլխով մեր վրայ, և զմեզ իւր տունը

տանեւում խնամեց ամենայն զգուշութեամբ անմոռանալի է սրտիս մէջ սոյն անձին առ իս ցոյց տուած բարեսրտութիւնը՝ որուն պարտիմ միշտ աղօթող ըլլալ իւր անդին կենաց . եթէ յոյսս Պաղատացւոյ վրայ դնէի՝ թերեւ հիւանդութիւնս ծանրակշիռ հետեանք մը ունենար :

Պաղատիոյ Հիւսիսային կողմը մէկ քառորդ հեռաւորութեամբ յանուն Ս. Աստուածածնայ կառուցեալ վանք մը կայ , որ Լուսաւորչական Հայոց Ազգային սեպհականութիւններէն մին է , սոյն վանքին դիրքը դաշտային և օդը վատաւող չէ , ունի երեք դուռ , մինն ուխտաւորաց , մին միաբանից և միւսը ոչխարաց . ունի իւր մէջ քսան և չորս սենեակ , որոց հինգը միաբանից յատկացեալ է , և միւս տասն և ինը ուխտաւորաց : Այս վանքը իւր բոլորտիքը շրջապատուած պատեր չունի , միայն արեւելեան կողմը կան Յունաց և Հայոց զերեւմաններ , որ երբեմն երբեմն հոն կը տանին ննջեցեալներն թաղելու . կայ Առաջնորդարան

մը ևս բաւական ընդարձակ . Եկեղեցին գմբէթայարկ գեղեցիկ յօրինուածք մը ունի , սրուն մէջ հինգ խորան կայ . մէկը արեւելեան կողմը պատուական ոսկեզօծ խաչկալով որ Աւագ խորան կ'ըսուի . և միւս չորսն՝ ևս երկուքը Աւագ խորանին աջ կողմն է և երկուքը ձախ կողմը : Եէնքը փառաւոր հոյակապ և քարուկիք է միշակ մեծութեամբ . վերնատուն չունի , և դուռը փոքրիկ է , հիմնարկութեան թուականը անյայտ է . թէպէտ և շատ հարցաքննութիւն ըրի , սակայն որոշ տեղեկութիւն մը չ'կրցի ստանալ . բայց կը թուի որ Պօղոս առաքելոյն կառուցեալ մատուռներէն մին ըլլայ , ինչպէս որ նոյնը աւանդեցին մեզ պատմութեամբ : Եկեղեցւոյ դուռը մեծ և պատուական դուռի թ մը կայ , տեսակ տեսակ սքանչելի պատկերներով զարդարուած . որ ունի մեծ գուռ մը , և պատուհանները գեղեցիկ վանդակներով պարածածկեալ արդեամբ Տօնէյեանի կերտուած , Եկեղեցւոյ կից կայ փոքրիկ

փայտաշէն զանգակատուն մը . այժմ
տեղւոյն երեւելի Ազգայնոց մէկը ինքիւր
գլխուն սկսեր էր վանքի քսակէն նորէն
զանգակատուն մը շինել տալ հանդերձ
մէկ քանի ուխտաւորաց սենեակներով .
Եկեղեցւոյ Սուրբ անօթները , դաւա-
զանները և ծանրագին զգեստները Ա-
ռաջնորդարանի փոքրիկ սենեկի մը մէջ
զետեղուած կը պահուին . Առաջնորդա-
րանի մէջ Թանգարան մ'ալ կայ . ուր
ըստ բաւականին հին և նոր գրքեր կը-
դտնուին . վաւրը ունի երկու միաբան ,
Արժանապատիւ Տ. Յակոբ վարդապետ
որ այժմ Երուսաղէմ կը գտնուի , և Ար-
ժանապատիւ Տ. Թադէոս վարդապետ .
վանքը իրեն յատուկ աղբիւր չունենա-
լուն համար ջուրը դրօշն կը բերուի .
սակալն ցաւալի է որ վանքը ոչ ուսում-
նարան ունի և ոչ Դպրոց , այլ միայն
մէկ քանի ախոռներ և ոչխարաց փա-
րաններ . վանքը ունի նաև ստացուածք-
ներ և հաստատուն կալուածներ , որոնք
բաւական եկամուտ մը կը հայթայթեն .

ուրիշ հարիւրի չափ ոչխար՝ որոց կէսէն
աւելին Թիֆտիկ է , եզներ և կովեր ,
չափազանց հողեր՝ զորս արտ ըրած են .
և որոց կէսէն աւելին արմտիք ցանելու
կը տրուի ընկերութեամբ . Թիֆնուոյ և
մրգեղինաց պարտէզներ և մէկ քանի
այգիներ՝ որոնք վանքին առջին են .
այս վանքը ամեն տարի բաւական ուխ-
տաւորներ ալ կուգան՝ որք տուրքեր և
նուէրներ կը չնորհեն . ասկէց զտա Ա-
ռաջնորդական պտղի հոգեբաժին , ևայն ,
տարին յիսուն հազարի չափ ալ մեծ գու-
մար մը կը գոյանայ որ վանքին տարե-
կան ծախսոց բաւելէն զտ , քսան կամ
երեսուն աշակերտներէ բաղկացեալ գի-
շերօթիկ վարժարանի մը նիւթական պէտքն
ալ կրնայ մատակարարել , եթէ ըստ օրինի
տնտեսաբէտ պաշտօնականներու յանձ-
նուի . սոյն կերպով վանքը կրնայ իւր
տոսն և եօթը կտոր թեմերուն Եկեղեց-
եաց և Դպրոցաց բաւական ըլլալու չափ
բանիքուն քարոզիչ վարդապետներ , ու-
սումնական Քահանայներ և Հայկաբան

Պատաստուններ պատրաստելի՛ն պայծառու-
թիւն Պաղատիոյ վիճակին , սակայն ա-
ւա՛ղ վանքը այսպիսի մեծ օգուտներ
մատակարարելու ձեռնհաս վիճակի մը
մէջ դանուելովն հանդերձ , այնպիսի ցա-
ւալի տրամադրութեան մը մէջ է , որ
ամեն զգայուն սրտի վիշտ և լուսաւոր-
եալ մտքի նողկանք կը պատճառէ .
(վանք է և եթ անուամբ) . իսկ իրօք
Պաղատիոյ Ազգային երեւելեաց ամարա-
նոց ՚ի գարնանային եղանակի , որ կը
յաճախեն հոն անխիղճ մտօք ուսելվան
քին կաթը , մածուներ , սերը , պանիրը
և այլն , յղվանալ և իրենց զբօսասէր բար-
քը փայտայել . ՚ի ձմեռնային եղանակի
գոմ և փարախ , և ոչ մէկը կը դանուի
յայնժամ հոն բաց ՚ի խաշանց և յարջա-
ռաց . իսկ յաւուր տօնախմբութեանն՝
փողերանոց և լաճառանոց , վասն զի
յայնժամ կը դանուին հոն սեղանք հա-
տալաճառաց և մթերք վաճառաց տես-
ներու արժանի բան է այն տօնին մէջ
թէ բարեպաշտ և միամիտ ժողովուրդը

պատրելու և իբր ՚ի նուէր վանուց՝ նորա
ձեռքէն ստակ խլելու համար ի՞նչ ապօ-
րինաւոր և անվայել ընթացքի մէջ կը
դանուին , քանի՞ վատ և ցածուն միջոց
ներու կը դիմեն :

Պաղատիոյ վանքի հաշւոյն նկատ-
մամբ առած տեղեկութիւնս հոս պարտք
կը համարիմ յիշել : Պաղատիոյ Պերա-
պատիւ Առաջնորդ Արիստակէս Սրբա-
զանը Սոյ կաթուղիկոսի ձեռնադրու-
թեան երթալէն մէկ քանի շաբաթ յա-
ռաջ , բոլոր ժողովուրդոց հրապարակաւ մէկ
քանի անգամ կ'յայտնէ թէ՛ ես պիտի եր-
թամ եկէք վանքի հաշիւը առէք ի՛նչմէ-
ան ատեն ժողովուրդք կ'որեւորութիւն չեն
տար . իսկ երթալու պատրաստուած օրը
բազմաթիւ ժողովուրդք քաղաքէն վանքը
գլխելով հալիւ կը պահանջեն Պերապա-
տիւ Առաջնորդէն . սոյն ատեն Մեկքոն
էֆէնտի Տօնէլեանը ներկայ դանուելով
ժողովուրդոց կըսէ թէ ես անոր հաշիւը մի-
նակ առած եմ գացէք տեղերնիդ . ե
խեղճ միամիտ ժողովուրդն ալ այս խօս-

քին համոզուած տեղերնին կ'վերադառնան . Գերապատիւ Առաջնորդը՝ վանքի հաշուետետրը կը յանձնէ յիշեալ Մեքրոն էֆէնտիին ու այնպէս կ'երթայ . և երբ մէկ տարիէն յետոյ պաշտօնով մենք Գաղատիա գացինք , ու վանքի վեց եօթը տարուան հաշիւը պահանջեցինք , այն առեւն այլ և այլ խօսքեր մէջ բերելով չուզեցին մեղի վանքի հաշիւը տալ . մենք ալ պարտաւորեցանք նոյն ատեն մանրամասնաբար դրով վանօրէից խորհրդոյն ուշադրութեանը յանձնել , որ Պատրիարքարանը նոյն վանքի հաշիւը պահանջէ կամ Գերապատիւ՝ Առաջնորդէն և կամ Մեքրոն էֆէնտիին . թէև կը փափաքէի երկարօրէն խօսիլ Գաղատիոյ վիճակին վրայ բայց հիւանդութիւնս արգելք եղաւ :

(Սոյն վանքը երթալու ճանապարհի վրայ քաղաքի մօտ մեծ դիրքով զօրանոց մը կայ բայց մէջը զօրք չի բնակիր այժմ)

Գաղատիայէն վեց ժամ հեռաւորութեամբ որուն արևմտեան հարաւային կողմը երկու չոր ապառաժուտ բարձր լեռանց մէջ տեղ ալիողմեան լեռան ստորոտը հաստատուած գիւղ մի է , որմէ մինչ 'ի Գաղատիա ճանապարհը դաշտային է . սոյն գիւղին մէջ կայ երկու անասակ Ս.ղդ . Հայ և Տաճիկ : Հայք կը բաղկանան չորս հարիւր յիսուն տունէ , և համեմատական թուով երկու հազար երկու հարիւր յիսուն բնակիչ կը հաշուին . նոյն ապառաժուտ բարձր լեռան ստորոտը ունին մի փայտաշէն մութ և հին Եկեղեցի մի , յանուն սուրբ Երօրգութեան կառուցեալ , որ ահագին վրտանգաւոր քարայրի մի տակ է , և մայն ձմեռը կը բացուի . Եկեղեցին բոտբաւականին ածաթեայ Ս . Անթնեք և պատուակոն զգեստներ ունի . կայ չորս

* Ստանոլ Յունարէն բառ մ'է :

Քահանայ, որոց անուանքն են Արժա-
նապատիւ աւագ Տ. Յակոբ, Տ. Գէորգ
Տ. Մատթէոս և Տ. Սամուէլ, ժողովուր-
դը խիստ բարեպաշտ են, առաւօտ և
երեկոյ Նկեղեցի կը յաճախեն: սոյն զիւ-
ղին մէջ կայ Ազգային երկսեռ դպրոց
մը, որոց մէկուն անունը դրինք Բագ-
րատունի և միւսինը Սանդխտեան վար-
ժարան. Արական Առնի Դպրոցը կը պա-
րունակէ իւր մէջ երկու հարիւրէն աւե-
լի աշակերտք, որք առ այժմ հասարակ
ընթերցանութիւն կ'ուսանին մասնաւոր
մանկավարժի և կառավարչի մը ձեռօք.
Խղական սեռի դպրոցն ալ բաւական ա-
շակերտութիւն կը պարունակէ իւր մէջ,
որք նոյնպէս հասարակ ընթերցանու-
թեամբ կ'ըբացին. բայց այժմ արթնա-
լով՝ ուսումնական Հայկաբան մը բերել
տալու պէտքը զգացին, և դպրոցն ալ
հին և նեղ ըլլալով ընդարձակ դպրոց
մը պիտի սկսէին շինել, եթէ այս դո-
ւիլի եռանդով մնան, անշուշտ քիչ ժա-
մոնակի մէջ տգիտութեան խաւարային

ամպերը փարատելով լուսաւորութեան
նոր հորիզոն մը պիտի բացուի իրենց,
սոյն դպրոցները ժողովրդեան երբեմնա-
կի նուէրներով և Նկեղեցւոյ կալուա-
ծոց հասոյթով կը հոգացուին, որք են
հետեւեալները. տասներկու պաշտի
խանութ, մէկ պարտէզ և մէկ ցորեա-
նի արտ, այս կալուածներուն տարեկան
շահը հազիւ երեք հազար դուրուլի դու-
մար մը կարգաւորէ. բայց 'ի սոյն կա-
լուածներէ եօթանասուն հազար դուրուլի
դումար մ'ալ ունին եղեր, որոյ մէկ
մասը Նկեղեցւոյ շինութեան վատներ են
մաս մ'ալ դպրոցի շինութեան պիտի
վառնեն, սակայն կէսէն աւելին ժողո-
վրդոց վրայ տոկոսով տրուած իկորուստ
կը համարուի: Ստանդու Ազգայինք
Սահմանադրական Ազգաց կարգն անց-
նելով ունեցան այժմ տասը հոգիէ բաղ-
կացեալ թաղական խորհուրդ մը որոց
խնամոցը յանձնուած է թէ դպրոցներն
և թէ կալուածները:

Ստանդու Ազգայինք իրենց մայրն:

նի լեզունին կորսնցուցած չեն , բայց մաքուր հայերէն ալ չեն խօսիր , այլ վերջին աստիճան աղաւաղեալ կերպով մը . ինչպէս որ իրենց խօսակցութենէն կը յայտնուի , կը թուի թէ՛ ասոնք ալ Պարսկաստանի կողմերէն գաղթած ըլլան . այս կողմը իբր երեք հարիւր տարի յառաջ , ըստ իւրեանց աւանդութեան . և նոյն ժամանակին՝ տեղւոյս Այլաղդէ բռնաւորաց ձեռքէն յիշեալ երկու լեւանց մէջ տեղ ամրացած են :

Ստանոլու Աղգայինը ունին յանուն Ս . Խաչի կառուցեալ վանք մը , որ ալակողմեան լեռան ճակատը հաստատուած է գիւղի Եկեղեցիէն տասը փայրկեան հեռաւորութեամբ , և միայն ամառը կը բացուի : Տեղացի Քահանայք աւանդութեամբ կը պատմեն թէ Պօղոս Սրբազան Առաքեալ հոս գալով քարէ խաչ մը օծած և փոքրիկ մատուռ մը հաստատած է . յիշուի նոյն Եկեղեցոյ խորանի աջ կողմը մատուռ մը ըլլալով՝ հազիւ կրնայ մարդ մը ներս մտնել , և

հոն ահագին քարէ խաչ մը կայ , որուն մէնք ալ անձամբ աւանատես լինելով՝ ուխտ ըրինք , ինչպէս նաև ամեն ատեն շատ տեղերէ բազմաթիւ ուխտաւորք կը յաճախեն հոս . այս վանքը չորս սենեկէ բաղկացեալ է :

Ստանոլ գիւղը իւր գրեւոր ակնահաճոյ տեսարան մը ունի , վասն զի ծայրէ 'ի ծայր երկու ժամ տեղուութիւն և ընդարձակած աւալ լայնութիւն մը ունեցող գեղեցիկ հովտի մը մէջ շինուած է . սոյն հովտին մէջէն քաղցրակարկաչ գետակ մը կը հոսի , որուն մէջ կան պատուական քաղցրահամ ձկներ , զորս երբեմն կը վայելեն գիւղեցիք . կանայք ամառ ձմեռ լուացքնին սոյն գետակը կը լուանան . գիւղին բոլոր տուները գետեզերքն ըլլալով բաւական զուարճութիւն կը պատճառեն , սակայն գետը երբեմն երբեմն բարձրանալով՝ քիչ փասս չհասցունելը բնակչաց . հարաւային կողմէն գիւղ մտնելու ատեն հովտին ծայրը գետին վրայ կամուրջ մը կայ , որ 300—400

հոգի կանուանի. բովանդակ այն հովիտը
դիւզացեալ պատուական պարտէշներովը
զարդարուած է, իսկ Այգիները՝ վերո-
յիշեալ բարձր լեռանց գաղաթներուն
վրայ կը տեսնուին մէկմէկ ամարանոցով
միատեղ :

Ստանոզու ինչպէս որ տեսարանը
շքեղ և զուարճայի է, նոյնպէս ալ օդը
մաքուր և ջուրը առողջարար է :

Ստանոզու Այգայնոց մէջ տասը
տունէ բաղկացեալ բողոքական կը գրտ-
նուին, բայց ասոնց թիւը՝ որ հազիւ
քսանի կը հասնի, միշտ միեւնոյն մնացած
է. ունին ժողովարան մը և մէկ ուսուցիչ :

Տաճիկք տասն և հինգ տունէ կը
բաղկանան, և եօթանասուն և հինգ հոգի
կը համրուին, Հայոց հետ շատ սիրով
կը վարուին և ունին մէկ մզկիթ. Ստա-
նոզու մէջ կայ նաև կառավարութեան
դուռ մը, ուր Պայմագումը կը բնակի
իւր զինուորներովը. ինքը արդարադատ
Հայասէր անձ մի է :

Ստանոզու Այգայինք մեծաւ մա-

սամբ ջաղացպան են, ընդհանրապէս
միջակ հարստութեան տէր և աղքատք
սակաւաթիւ են. ունին հետաքրք-
րութիւն և զբացումն, սակաւագետ
կեանք մը կը վարեն. կանայք միաձև
շրջադաստ կը հագնին, և ամառը փո-
ղոցները նստած՝ դուլպայ կը հիւսեն
գլուղին գլխաւոր բերքն է (Սֆ), շոր
տեղւոյն մարդիկները կը դորձեն, և
Պաշտօնի վաճառականաց կը ծախեն,
որ կը կոչուի Եւթիւն ասֆալտ : Ստանոզու
մէջ ամէն շաբաթ օր տօնավաճառ կ'ըլ-
լայ. տուները մեծ մասամբ միաձև և
վրանին հոգով ծածկուած են, և խիստ
քիչ կը գտնուի կղմինտրով ծածկուած
տուներ :

ՆԱԼԼԸ—ԽԱՆ

ՍՍԱՆՈՋԻՆ, կարաւանով քսան և չորս
ժամ հեռաւորութիւն ունի, ճանապարհին
մեծ մասը դաշտային է, և բոլոր-
տիւրը զարմանալի չոր և գոյնզգոյն հո-
ղերով բարձրացած լեռներ կան. շատ
հաւանական է որ տեսակ տեսակ հան-
քեր գտնուին:

Նալլը խան Փաղատիայէն 32 ժամ
հեռաւորութեամբ Արեւմտեան Հիւսի-
սային կողմը երեք հարիւր առնէ բաղ-
կացեալ Հայ և Տաճկաբնակ գիւղ մի է:

Հայք հարիւր յիսուն տունէ բաղ-
կացեալ առանձին թաղ մը կը կազմեն,
և իրենց թիւը համեմատական հաշուով
ուրիշ հարիւրի կը հասնի: Հայերէն եր-
բէք չեն գիտեր, Տաճկերէն միայն կը
խօսին. ունին յանուն սուրբ Աստուա-
ծածնայ կառուցեալ նորաշէն բաւական
մեծ Եկեղեցի մը երկու Քահանայիւք.
Արթ. Աւագ Տ. Յակոբ և միւսը Տ. Յա-
րութիւն, միանգամայն դեղեցիկ բան.

((37))

կալ մը, Եկեղեցւոյ բակին մէջ մէկ քա-
նի սենեակներ կան, որոց մէկը Ս. աշ-
նորդարան է և միւսը Արական սեռի
դպրոց. իսկ մնացած սենեակները տա-
կաւին կիսաշէն թողուած են. յիշեալ
դպրոցին մէջ հարիւրի չափ մանկունք
մասնաւոր մանկավարժի մը ձեռամբ հա-
սարակ լինթերցանութեան կը պարուպին.
դպրոցը առաջին անգամ խիստ տճեւ և
անբարեկարգ էր, բայց յետոյ բարե-
կարգութեան մէջ մտաւ, և նոր զգացին
բանիբուն Հայկաբանի մը կարօտու-
թեան պէտքը: Իգական սեռի դպրոց
չունէին, սակայն անոր մեծ կորուստու-
թիւնը ճանչալով՝ Սահմանադրապէս
հաստատուած նորընտիր Մեծապատիւ
թաղական Աղայք՝ խոտացան շինել
տալ անպատճառ. դպրոցին արդիւնք
մը գոյանալու համար. Եկեղեցւոյ մէջ
Զատիկի և Մնունդի ատեն խաչ կը ծախ-
ուէր, բայց Եկեղեցւոյ օրինաց հակա-
ռակ ըլլալուն՝ վերջացուցինք և յիշեալ
արդիւնքը իւղապինը դարձուցինք:

Ժողովուրդը մեծաւ մասամբ տգիտութեան մէջ են, բայց և այնպէս բարեպաշտ, հիւրասէր, ողորմած և ուսումնասէր են, միանգամայն հետաքրքիր և մեծաւ մասամբ զգացման տէր, մանաւանդ Մանուկեան մեծ. Մովսէս Էֆէնտի բարերար անձը, որ յիշեալ գիւղի Հայոց երեւելիներէն մէկն ըլլալով միշտ իւր Ազգայնոց բարեկեցութեան և յառաջագիմութեանն համար կ'աշխատի, և կը կառավարէ զԺողովուրդը ամենայն խնամօք. ինքը բանիբուն անձ մը ըլլալով Տեղւոյն կառավարութեան գումար անգամակցութեան պաշտօն ալ կը վարէ, և մեծ պատիւ ունի յիշեալ գիւղի թէ Հայոց և թէ Այլազգեաց առջև:

Եկեղեցին ունի իւր սեպհական կառուածներն, որք են հետեւեալք:

Երկու թիւերնոյ պարտէզ, մէկ շաղի, մէկ ցորեանի արտ, մէկ բրնձի արտ, մէկ սպանդանոցի խանութ, մէկ սավրիչի խանութ՝ վրան երեք սենեկէ բաղկացեալ յարկովմը, և մէկ պայտա-

դործի (նալան) խանութ. սոյն կառուածները եթէ յաջողի, տարին վեց եօթը հազար դահեկանի գումար մը կրնան արտադրել, ապա թէ ոչ, հազիւ երեք հարիւր դահեկան կը դոյանայ: Գպրոցը Եկեղեցւոյ սոյն արդեամբ և Ժողովրդեան տօքը կը հոգացուի: Տեղւոյս Հայ Ժողովուրդը առաջ շեշտաւորութեան կ'զբաղին եղեր, բայց հետզհետէ փնաս կրելով սկսեր են այժմ վաճառականութեան ձեռնարկել. մեծաւ մասամբ հարուստ են և աղքատք սակաւաթիւ: Այժմ Սահմանադրական Ժողովուրդ մը ըլլալով ունեցան ըստ օրինի վեց աշխատատէր անձերէ բաղկացեալ թաղական խորհուրդ մը, Հոգաբարձութիւն մը և Թանգարանի ընկերութիւն մը, որ ամէն կիւրակէ հաւաքուելով ընթերցանութեան կը պարապին, միանգամայն Գպրոցի աղքատ տղայոց ձրիաբար գէրք կը բաշխեն:

Հայ կանանց աշխատութիւնն է՝ չապիկ դործել և գուլպայ հիւսել. դը-

լուխնին մէյմէկ սաւան ծածկած՝ այն-
պէս դուրս կ'եննեն, և իրենց պարկեշ-
տութիւնը մեծ պատիւ կը բերէ Նալլը
խանի Հայ հասարակութեան: Տեղւոյս
ծերունի մարդոց պատմութենէն հե-
տաքրքրութեամբ տեղեկացայ որ ասոնք
ալ Պարսկաստանի կողմերէն գաղթե-
լով՝ իրենց բնակութիւնը սոյն գիւղին
մէջ հաստատած են երեք հարիւր տա-
րիէ 'ի վեր:

Տաճիկք հարիւր յիսուն տունէ
բաղկացեալ առանձին թաղ մը կազմե-
լով առ հասարակ եօթը հարիւր յիսուն
բնակիչ կը հաշուին. թէպէտև յոյժ տը-
գէտ են, բայց Հայոց հետ շատ սիրով
կը վարուին, մեծ մասը հարուստ է,
մաս մ'ալ հողագործութեան և շերա-
մագործութեան կը պարապին, և սա-
կաւ են աղքատք. ունին երեք մզկիթ
և մէկ դասատուն Բոթթէ: Նալլը խա-
նու թէ՛ Հայոց և թէ՛ Տաճիկաց տու-
ներուն մեծ մասը փայտաշէն և օրինա-
ւոր են, և կղմինտրով ծածկուած. բայց

միջակ և աղքատաց տուները կիսաշէն
են, և ձմեռուան համար յատուկ սե-
նեակ մը ունին՝ որ հոն կը բնակին.
Տաճիկաց մէկ քանի հին բռնաւորաց ա-
հադին տուները կը կենան դեռ, ուր
կը պատմուի թէ ժամանակաւ շատ ան-
մեղ մարդոց արիւնները թափեր են:

Այս կառավարութեան դուռ մը,
ուր կը բնակի զայմագամը իւր զինուոր-
ներովը, այլ և հեռագրական տուն մը,
երկու բաղանիք, չորս հացի փուռ, չորս
հատի չափ աղբիւր, երեք սլանդով, և
հարիւր յիսունի չափ խանութ պարունա-
կող շուկայ մը, ուր ամեն երկուշաբթի
օր տօնավաճառ կըլլայ. բաց աստիկայ
հաւա ահագին մեծ պանդով մը, որ այ-
ժմ կործանած և չորս կողմի պատերը
միայն մնացած է, ունի մեծ դուռ մը՝
որուն ճակատը ձիու մեծ պայտ (սալ) մը
դամուած է, աստի առած է գիւղս իւր
անունը Նալլ—Խան, սոյն պանդովը գիւ-
ղին մէջ դեռ բնակիչ չեղած ժամանակ
կուսակալի մը ձեռօք շինուեր է:

Նալլըխան գիւղի գիրքն ալ բաւական գեղեցիկ և զուարճալի . մաս մը բնական ստորոտը հաստաժուռած և մաս մը ալ դաշտային է . գիւղին առջևը բաւական մեծութեամբ ընդարձակ դաշտ մը կայ , բոլոր բնակչաց պարտէզներն ու այգիները այս դաշտին մէջն են . սոյն պարտէզներուն մէջ ամարանոցներ շինուած են յատկապէս , որ ժողովուրդը ամառնային եղանակ զուարճութեան և օդափութեան համար անոնց մէջ կը բնակին , վասն զի գիւղին մէջ սաստիկ տաք կըլլայ . պարտէզները պատուական մրգեղինաց ծառատունկերով զարդարուած են , և անոնց մէջէն քաղցրահամ ջրոյ վտակ մը կանցնի հեգիկ ընթացքով . դաշտին մէջ կան նաև քանի մը բրնձի արտեր , որ յիշեալ վտակին ջրովը կ'ոռոգուին :

Աստի մէկ քառորդ հեռաւորութեամբ Նալլը խանի հիւսիսային կողմը երեսուն տունէ բաղկացեալ գիւղ մը ալ կայ , որ ազգի ազգի պաղատու ծառերով զարդարուած զուարճալի տեղ մի է , օդն ու ջուրն ալ շատ առողջարար :

ԱՖԻՕՆ ԳՍՐԱՆԻՍԱՐ

Գաղատիայէն յիսուն ժամ և կուտինայէն տասն և ութ ժամ հեռաւորութեամբ փոքր Ասիոյ Արևելեան հարաւային կողմը ընդարձակածաւալ դաշտի մը եզերք երկու բարձր լեռանց մէջ հաստատուած քաղաք մ'է , որ Պրուսայու կուսակալութեան կը վերաբերի , և անկէ 43 ժամ հեռաւորութիւն ունի . սոյն քաղաքին հարաւային կողմը պատած լեռը (Եւրբէրէ) կը կոչուի . որ քաղաքացւոց այգիներովը ծածկուած գեղեցիկ տեսարան մը կ'ընծայէ , ասոր վրայ քարայր մը կայ , զոր տեղացիք յանուն Ս . Գէորգայ ուխտատեղի ճանչնալով ամեն տարի (Եւրբէրէ) օր Հայ և Տաճիկ խումբն բազմութեամբ հոն ուխտի կը գիւմեն . այլ և սոյն լեռան ստորոտը « Եւբէր » անուն լայն ճանապարհ մը կայ , ուր քաղաքին մէջ գտնուող անկիրթ երիտասարդք հոն հաւաքուելով տեսակ տեսակ անվայել խաղերով կ'զբօնեն . Քաղաքին հիւ-

սխալին կողմը կը բարձրանայ ահադին
ինքնաբոյս ապառաժներով սեպացեալ
բարձրաւանդակ բլուր մը, որուն հարա-
ւային կողման ստորոտը ըստ մեծի մա-
սին շէնքերով զարդարուած է, իսկ դա-
դաթը իւրը ինչ գաշտային ըլլալով տեղ
տեղ ջրհորներ և ի հնուց մնացած
զարմանալի քարայրներ կը գտնուին .
այս բլուրը բերդանման գիրք մը
ունենալով շրջապատեալ է, ամբակա-
ռոյց պարիսպներով և աշտարակներով .
որոց վրայ յունարէն գրով յիշատակարան-
ներ ալ կային, բայց եղծուած ըլլալուն՝
չկարողացայ անոնց իմաստը հասկնալ .
սակայն շատ հաւանական կը թուի որ
Բիւզանդիոյ թագաւորութեան ժամանակ
չինուած ըլլան սոյն պարիսպները և աշ-
տարակները . այսպէս ահա բնութեան
զարմանալիքը իրեն արժանի արուեստա-
կան հանճարով միացած առաջին անգամ
ի զննին կեցողին խորին ուշադրութիւնը
կը դրաւ է . աստի առած է քաղաքս իւր
պատշաճ անունը (Գորահիսար) :

Գորահիսար քաղաքի նախկին հա-
տատութեան վրայով քաջահմուտ դադ-
դիագէտ անձ մը դադղիացոյց պատմու-
թենէն առած՝ սոյնը պատմեց ինձ թէ
ի սկզբան քաղաքին Սրեւելեան կողմը Յ
ժամ հեռաւորութեամբ (Խճէ Գորահիսար)
անուն գիւղին բուն տեղը հաստատուած
է եղեր քաղաքս, և նոյն ատեն յունա-
կան լեզուով կը կոչուի եղեր Միսար* .
յիշեալ գիւղին անունը, բայց Նգիպտացիք
և Հագարացիք Սփա և Յունաստան ար-
շաւած միջոցին անոնց մէջ գանուող Ա-
միրապետները (Միսար) արեւմտեան կող-
մը հինգ ժամ հեռաւորութեամբ՝ վերո-
յիշեալ երկու լեռանց մէջ արդի Գարա-
հիսար քաղաքը հիմներ են, որ այն ա-
տեն Գալ—հիսար կը կոչուի եղեր : Բա-
ղաքին մէջ հին ժամանակէ մնացած մզկիթ
մը կայ որ սոյնը կ'ապացուցանէ, վասն
զի իւր վրայի մէկ յիշատակարանը քա-
ղաքին հիմնարկութիւնը հինգ հարիւր
տարւոյ կը հանէ :

* Սինատա Յունական բառ մ'է :

Փարահիսար քաղաքի գիրքը արդա-
րև շատ զարմանալի է, թե և իւր չորս
ջախյ լերանց նկատմամբ շատ ցած
բայց և այնպէս օդը մաքուր և շուրջ
առողջարար է. եթէ քաղաքին փողոց-
ներըն և շուկաները մաքուր բռնուին
ըստ օրինի, օդն աւելի առողջարար և
աննդարար կ'ըլլայ. կը պարունակէ իւր
մէջ իբր եօթն հազար տուն, որոց մէջ
կը բնակին երկու Ազգ. Հայ և Տաճիկ:

Հայք դրեթէ հազար տունէ կը
բաղկանան և ըստ մեծի մասին առանձին
թաղ մը կը կաղմեն, փոքր մասամբ մ'ալ
Տաճիկաց հետ խառն կը բնակին, և հա-
մեմատական հաշուով հինգ հազար բը-
նակիչ կ'ենէ. ունին երկու Եկե-
ղեցի փայտաշէն՝ մէկը մէկէ հինգ վայր-
կեան հեռաւորութեամբ, առաջինն է
Մայր Եկեղեցի կառուցեալ յանուն Ս.
Աստուածածնայ, որ բաւական մեծ Ե-
կեղեցի մ'է, այս Եկեղեցին հազարութ
հարիւր վաթսուն և երեք թուականին
նորոգուեր է. երկրորդը կառուցեալ է

յանուն սուրբ Թորոսի՝ որուն հիմնար-
կութեան թուականն է հազար ութ հա-
րիւր երեսուն և չորս. Եկեղեցեաց մէջ
ընդամէնը եօթն Քահանայք կան, որք
են. Արժ. Աւագ Տ. Առաքել, Տ. Յա-
րութիւն, Տ. Աւետիս, Տ. Խաչատուր,
Տ. Գէորգ, Տ. Յակոբ և Տ. Յարութիւն.
Բայց այս եօթը Քահանայից մին
Տ. Յարութիւնը ծերունի և խեղանդամ
ըլլալով՝ անկարող է իւր պաշտօնը վա-
րելու. Եկեղեցեաց մէջ կան ըստ բաւա-
կանին ծանրագին զգեստք արծաթեայ
և Ս. Անթ. ք: Քաղաքիս մէջ կայ երկ-
սեռ վարժարան մը կառուցեալ յա-
նուն Բագրատունեանց և Հռիփսիմեանց.
Արական սեռի դպրոցը երեք մասանց
բաժնուած է. Ուսումնարան, Ախիա-
կըթարան և Ծաղկոց. Ուսումնարանի
աշակերտաց թիւը վաթսունի կը հասնի
որոնք չորս կարգի բաժնուած են. ա-
ռաջին կարգը տասն և հինգ տղայէ կը
բաղկանայ, որոնք Հայերէն Քերական-
ութեան Համաձայնութեան ճիւղին մէջն

են և Գործոց կը լուծեն : Աշխարհադրու-
թեան բնական մասը կը կարդան , թը-
ւաբանութեան բաժանման մէջն են , կ'ու-
սանին նաև Քրիստոնէական վարդապե-
տութիւն , Սրբազան պատմութիւն , Այ-
դային պատմութիւն և Տաճկերէն Սարֆ ,
Վազայիֆ իւլ էթֆալ և Գրավարժու-
թիւն Տաճկական :

Երկրորդ կարգը տաան և եօթը տը-
ղայէ կը բաղկանայ , որոնք Քերական-
ութեան անկանոն բայերուն մէջն են ,
Թուաբանութեան բարձումը աւարտելու
վրայ են . Հայոց Պատմութիւն , Քրիս-
տոնէական վարդապետութիւն կ'ուսա-
նին , և Տաճկերէն Յէվախ իւլ միւս-
թէտի կը կարդան : Երրորդ կարգը տաան
և ութ տղայէ կը բաղկանայ , որոնք նոր
սկսած են Համառօտ Քերականութեան ,
և կ'ուսանին Քրիստոնէական վարդապե-
տութիւն :

Չորրորդ կարգը կը բաղկանայ եր-
կոտասան օրիորդներէ , որոնք համառօտ
Քերականութեան ութ մասանց մէջ են ,

և կ'ուսանին Հայոց Պատմութիւն և Քը-
րիստոնէական վարդապետութիւն : Ու-
սումնարանի մէջ կը վարժապետէ Գա-
րահիսարցի Սերորեան Յակոբ Պատ-
ուելին , որ անձնուիրաբար կ'աշխա-
տի Տղայոց յառաջադիմութեան հա-
մար . Նախակրթարանի մէջ հարիւր յիս-
սուն աշակերտք կը դաստիարակուին հա-
սարակ ընթերցանութեան վերին ճիւղ-
երուն մէջ երկու մասնաւոր դասա-
տուաց ձեռօք , բայց ասոնց մէկը յա-
տուկ կառավարչութեան պաշտօն կը
վարէ : Ծաղկոցի մէջ կը գտնուին երկու
հարիւրի չափ մանկունք որք հեղարան են
կը կարդան , դարձեալ երկու մասնաւոր
դասատուաց ձեռօք : Իգական սեռի
դպրոցին մէջ հարիւր յիսունէն աւելի օ-
րիորդք հասարակ ընթերցանութեան կը
պարապին մասնաւոր դասատուի մը ձե-
ռօք . հոս իգական սեռի դաստիարա-
կութիւնը արական սեռի դաստիարա-
կութենէն աւելի յառաջ պիտի երթայ ,
եթէ այժմու մեծ . Հոգաբարձութիւնը

յարատեւէ իւր եռանդուն աշխատութիւնը և իւր ջանքը . թէև այս մասին անփոյթ էին յառաջ, բայց ներկայիս գեղեցիկ յոյսեր կը տածեն ապագային համար :

Բազրատունեանց վարժարանին մէջ կայ մասնաւոր ուսումնարան մի ևս Մեքսիկական անուն , ուր կը դաստիարակէ ժառանգաւորաց աշակերտներէն Նրէցեան կարապետ Պատուելին . որոյ իշխանութեան ներքեւ երեք կարգի բաժնուած՝ երեսուն և երեք տղայէ բաղկացեալ աշակերտ կը գտնուին . առաջին կարգը կը բաղկանայ հինգ աշակերտներէ , որոնք Հայերէն Քերականութեան Համաձայնութեան ճիւղին մէջն են , և վերլուծութեան համար հառընտիրին դրեթէ՝ կէսը հասած են . կ'ուսանին նաև Քրիստոնէական վարդապետութիւն , Ազգային Պատմութիւն , Աշխարհագրութիւն , որոյ ուսումնական և բնական մասը լմընցուցած՝ Բաղաքականի մէջն են . թուարանութիւն՝ որուն մտաւորը

լմընցուցած՝ գրաւորի Տասնորդական կոտորակներու մէջն են . Գաղղիերէն Աւորէսանս ընթերցանութեամբ և թարգմանութեամբ . Գաղղիերէն Քերականութիւն Համաձայնութեան մէջ . Օլէնտրոֆի հրահանգներ . Տեւեմաք և Տաճկերէն Սարֆ :

Երկրորդ կարգը կը բաղկանայ տասն և ութ աշակերտներէ . որոնք ութ մասունք բանին դեռ նոր աւարտած՝ Համաձայնութեան սկսած են . թուարանութեան գրաւոր մասին մէջ կ'ըրալին , Տաճկերէն Վէզալիֆ իւլ էթֆալ , Գաղղիերէն ընթերցանութիւն , հանդերձ թարգմանութեամբ և կրթութիւն ըստ գրութեան Օլէնտրոֆի :

Երրորդ կարգը կը բաղկանայ տասը տղայէ , որոնք կ'ըրալին , Հայերէն և Գաղղիերէն ընթերցանութեան , և Քերականութեան բայերուն մէջն են : Յիշեալ Նրէցեան Պատուելին իւր դասերէն զատ՝ գարձեալ աշակերտաց մեծաւոր զարգացմանն համար այլ և այլ

ընական ծանօթութիւններ կուտայ . այս դպրոցը մասնաւոր և անկախ է , որուն նիւթական պէտքը մէկ քանի անձերէ բաղկացեալ ընկերութիւն մը կը հոգայ . իսկ երկսեռ վարժարանը ունի հարիւր վաթսուէն հազար դահեկանէ բաղկացեալ մեծ գումար մը , որ զանազան անձանց տրուած է տոկոսով , բաց աստի կտակներ ալ ունի շնորհեալ Ազգասէր անձերէ , որոց անունները հարկ կը համարիմ նշանակել տաւ չի յաւերժ պայծառութիւն նոցին :

Տ. Մկրտիչ Սրբազան Արքեպիսկոպոս , այժմ կաթողիկոս Սոյ , որ Քաղաքիոյ վիճակին առաջնորդութիւն ըրած ժամանակ Աֆիօն Ղարահիւարի գպրոցին կտակ ըրած է երկու հարիւր Օսմանեան լիրա . սոյն գումարը տարին երեք հազար դուրուշ շահ բերելով ձեռաւր Քարահիսարցի Քալսեան Մեծ, Մ. Յարութիւն Էֆէնտիի՝ կը բաշխուի Նկեղեցոյ Քահանայից , կարօտեալ աղքատաց , միանգամայն գպրոցի ոլը և

աղքատիկ տղայոց՝ գրքերու և զգեստուց համար . ընկալել՝ Տէր զկամաւոր նուէր նորին ՚ի հաճոյ իւր :

Քարահիսարի Ազգայնոց երեւելներէն Ըշրլեան Սարգիս աղա անուն հանգուցեալ բարերար անձը , որ իւր կենդանութեան ժամանակ իր քսակէն աղջկանց վարժարան և աղքատանոց մը շինել տալով՝ կը նուիրէ Ազգին , և ինքը առ Աստուած փոխելէն ետքը՝ Նկեղեցւոյ և դպրոցաց համար քսան և հինգ հազար դահեկանի գումար մը կտակած լինելով՝ կը յանձնուի Ազգին , վասն որոյ իւր մարմինը կ'ամփոփուի Ս. Աստուածածնայ Նկեղեցւոյ բակին մէջ՝ ՚ի նշան երախտադիտութեան . այժմ Մարմարոնեայ գեղեցիկ և փառաւոր շիրիմ մը կառուցած է , ևս շիրմին վրայ հանգուցելոյն արձանը կանգնած է , չորս սինէ բաղկացեալ Մարմարոնեայ ամպ հովանոյ մը տակ՝ որոյ գազալծը կերտուած թաշ մը կայ նոյնպէս Մարմարոնեայ . սոյն փառաւոր շիրիմը երկաթեայ

գեղեցիկ վանդակներով շրջապատեալ է . հանգուցելոյն արձանը խիստ բնական և ճարտար կերպով քանդակուած է ընտիր մարմարինէ :

Յերաւի փառաւոր յիշատակարան , բայց աւելի փառաւոր է այն յիշատակարանը՝ զոր ինքը իւր կենդանութեան ատեն իւրաքանչիւր Ազգայնոց սրտին մէջ կերտեց :

Փարահիսարի Ազգայնոց երեւելիներէն Հոպճանեան Մ . Աստուածատուր և Մ . Յովհաննէս բարեյիշատակ Ազայք , որոնք իրենց կենդանութեան ժամանակ Չմիւռնիոյ մէջ ութ հարիւր ոսկւոյ արծաթութեամբ մթերանոց մը կը տակ ըրած են Ազգին Գպրոցին . յիշեալ մթերանոցը տարեկան հինգ հազար դահեկանի գումար մը կ'արտագրէ , որուն մէկ հինգերորդը Չմիւռնիոյ եկեղեցւոյ յատկացեալ է , իսկ չորս հինգերորդը Փարահիսարի Գպրոցաց , Բազանայից և Ազքատաց կը բաշխուի , չորսմը Հոպճանեան մեծ . Հայրապետ

Աղայի . սոյն բարեյիշատակ հանգուցեալք իրաւամբ Փարահիսարի Ազգայնոց անգուղական բարերարներ հանդիսացած են , և ուրիշ տեղւոյ ձեռնհաս Ազգայնոց՝ ճշգրիտ տիպար . յիշատակ սոցին օրհնութեամբ եղիցի : Բայ իսկէ ունի նաև տասն և երկու խանութ :

Փարահիսարու երկսեռ Վարժարանաց նիւթական պէտքը ահա՛ սոյն կրտակաց շահովը , իւր պատրաստ գումարոյն տոկոսովը և Ազգայնոց տրոց հանդանակութեամբը կը հոգացուի : Փարահիսարի Ազգայինք այժմ Սահմանադրական ըլլալով՝ ունեցան ըստ օրինի Սահմանադրութեան վեց պատուարժան Բահանայէ բաղկացեալ Արօնական Ժողով մը , որ ամեն հինգշաբթի օրեր նիստ կ'ընեն , Թաղական խորհուրդ մը՝ տասը գործունեայ անձերէ բաղկացեալ , որ տեղւոյն Ազգայնոց բոլոր գործերը և դատերը սիրով և խաղաղութեամբ ըսկած են տեսնել՝ առանց կառավարութեան միջամտելուն . օրինաւոր Հոգա-

բարձութիւն մը՝ բաղկացեալ ինը եւ
աւանդոտ և ուսումնասէր երիտասարդ-
ներէ , որոնք ամէն կիւրակէ և հինգ-
շաբթի օրեր յատկապէս նիստ ընելով
ընդ նախագահութեամբ Արթ. ուսումնա-
սէր Տ. Խաչատուր Քահանայի՝ երկսեռ
դպրոցաց նիւթական և բորոյական յա-
ռաջադիմութեան խորհրդովը կ'զբաղին .
Տեղւոյս Ազգայինք թէպէտև աղէտ են
և իրենց մայրենի լեզուն կորուսած ըլլա-
ւորքին միշտ ճաճկերէն կը խօսին , սակայն
անտարակոյս եւմ որ տեղւոյն երկսեռ
վարժարանաց ուսումնարանի արդի բա-
րեկարգ ընթացքովը տակաւ առ տակաւ
իրենց մայրենի լեզուն ձեռք բերելով
պիտի յառաջադիմեն ամեն կերպով . երկ-
սեռ վարժարանը ունի նաև թանգարան
մը բաւական գրքերէ բաղկացեալ , որոց
մէջ մագաղաթի վրայ գրուած ձեռագիր
ճառընտիր մը կար , բայց յիշատակա-
րան չունէր . միայն Թէոդորոս անուն Ե-
պիսկոպոսի մը ի Պօլիս ուղևորած միջո-
ցին՝ Վարաճխար ըրած այցելութեան

թուականը նշանակուած էր ըստնոր Տաւ-
մարիս յամին հազար քսան և եօթը . աստի
բացայայտ կ'երևի որ յիշեալ ճառընտի-
րը երեք հարիւր տարիէ աւելի օրի-
նակուած ըլլայ և տեղւոյս Ազգայինք
նոյնչափ ատենէ ի վեր իրենց ընակութիւնը
հոս հաստատած ըլլան . շատ հաւանական
է որ ասոնք ալ Պարսկաստանի կողմերէն
դաղթած ըլլան հոս , ինչպէս որ նոյնը
աւանդեցին մեզ ազօտ կերպով մը :

Վարաճխարի Ազգայինք մեծաւ
մասամբ հարուստ են և վաճառականու-
թեամբ կ'զբաղին , շատերն ալ արհես-
տաւոր են , և աղքատք սակաւաթիւ .
առ հասարակ հետաքրքիր , ուսումնասէր
բարեպաշտ , աղքատասէր և ողորմած
են . կարօտելոց միշտ օգնութեան կը
հասնին , ունին իրենց մէջ բարեպաշտա-
կան հաստատութիւն մը , այն է՝ աղ-
քատանոց մը տասն և երկու սենեկէ
բաղկացեալ , որուն մէջ բաւական թըշ-
ուառ և անտէր այրիք և որք մանկունք
կը դանուին : Տեղւոյս Ազգայինք սովո-

բութիւն ըրած են ամեն տօնի օրեր ի-
րենց մէջ դրամական հանգանակութիւն
մը ընել . որով խեղճ կարօտեւոյ պէտ-
քերը կը հոգան և կը մխիթարեն զա-
նոնք . իսկ Հայ կանայք մեծագոյն մա-
սամբնախապաշարեալ դիւրահաւան և չա-
փազանց պճնասէր են . վիզերնին ոսկի
կախած , ումանք պարեգօտ , ումանք անդ-
րավարտիք և ումանք ֆիստան հադած ,
զլուխնին երկար փիւսկիւլով ֆէս դրած ,
և վրանին մէյմէկ սաւան առած՝ այնպէս
փողոց կ'եննեն և տունէ տուն դատար-
կաբանութիւն ընելու կը չըջին . իրենց
աշխատութիւնն է տուներու մէջ ընդ-
հանրապէս շապիկ գործել և սակաւ ինչ
ասղնեգործութեան պարապիլ . շատ
նանրահաւատ և սնոտիապաշտ են , երբ
հիւանդութիւն կամ ճախորդութիւն մը
պատահի իրենց , Ս. Եկեղեցին և Ս.
Աւետարանը թողլով՝ ջնջին բաներու հա-
ւաք կ'ընծայեն , որոց մէկ քանին պի-
տի նկարագրեմ 'ի ծանօթութիւն ըն-
թերցողաց :

Աւաջին , երբ հազալու ախտով
բռնուին , վերոյիշեալ (խեղճ) կոչ-
ուած լեռան ստորոտը ծակ ապառաժ
մը կայ , նոյն ապառաժին մէկ կողմէն
մանելով՝ միւս կողմէն դուրս կ'ենեն . ո-
րով իբր թէ իրենց ախտին բժշկութիւն
կ'ընդունին եղեր , այս պատճառաւ ա-
պառաժը կը կոչուի (եօտեւելե գայտը) :

Երկրորդ , քաղաքին մերձակայները
Հրէից ժամանակէն մնացած (լեռնա-
շէր) անուամբ տեղ մը կայ , որ զանա-
զան նեղութիւն ունեցողները հոն ուխ-
տի կ'երթան իրենց նեղութիւններէն ա-
զատելու համար . կ'երևի թէ ժամանա-
կաւ Հրէայ բնակիչներ ալ կան եղեր Գա-
րահիսարի մէջ :

Երրորդ , քաղաքին Հիւսիսային կող-
ման բնական բերդին գագաթը ելնելով
իրենց բաղդը բացուելու համար ուխտ
կ'ընեն հոն , անոր համար (իմաստ գաւէտ)
կը կոչուի :

Չորրորդ , յիշեալ բնական բերդին
ստորոտը հացի մը բուռ կայ որ ըստ է-

իրենց հաճոյից սուրբ Մինաս անուամբ
ուխտառեցի ճանչնալով խուսկ , մոմ և
ուրիշ բաներ առած հոն ուխտի կ'եր-
թան փափագանօք : Այս և ասոր նման
անապաշտութիւններ և նախապաշար-
մունքներ խիստ շատ ունին . բայց կը յու-
սանք որ նոր բարեկարգութեան շնորհիւ
և Սրբ . Քահանայից ջանիւք՝ կանայք
կը ձգեն իրենց այս անվայել և կերպիւ-
իւիք ամբարիշտ արարողութիւնները :

Քարահիսարի Աղգայնոց՝ երբեմնա-
կի գործածած Հայերէն բառերն ալ,
մանաւանդ անունները խիստ աղուաղեալ
կերպով մը կը հնչեն , զոր օրինակ՝
Պէտրդ քսելու տեղ կ'ըսեն գէօօրդ՝
Խաչատուր " " Հաչաղըր
Պրիգոր " " Պրիգէօր
Ստեփան " " Խստիխան
Պասպար " " Պէսպար
Ո՛չ " " Ետա՛ ևն .
ասոնց նման պակաս և այլափոխեալ
հնչմունքով ուրիշ շատ բառեր ունին .
որոնց պատճառն ուրիշ բան չէ , եթէ

ոչ մայրենի լեզուին կորուստն է :

Քաղաքիս Հայ Երիտասարդք՝ մե-
ծաւ մասամբ զբօսասէր , ստահակ և
անկիրթ են , և անառակ խաղերով ու
այլ և այլ անվայել զբօսանքներով իրենց
անգին ժամերը յուժնէտս կը վատնեն ,
վասն զի ժամանակաւ դաստիարակուած
չեն , բայց փոքրիկ մաս մը կայ երի-
տասարդութեան մէջ , որ ժամանակին
Աղգային վարժարանաց մէջ փոքր 'ն շա-
տէ կը թուած , և իրենց Սայրենի լեզուն
սովրած ըլլալով՝ այժմ՝ ընթերցասիրաց
անուամբ ընկերութիւն մը հաստատած
են իրենց մէջ , և ամեն կիւրակէ օր հա-
ւաքուելով ընթերցանութեամբ կը պա-
րապին : Պով' լի՝ ձեռնարկութիւն :

Քարահիսարի Աղգայինք՝ այժմեան
գարու ուսման յառաջադիմութեան ար-
գելք եզոզ սովորութիւն մը ես ունին ,
զոր կը փութամ նշանակել աստ :

Երբ տղայ մը եօթը կամ ութը տա-
րեկան ըլլայ , ծնողքը զանկիայ նշանե-
լու համար կ'սկսին աղջիկ մը գտնելու

հետամուտ ըլլալ, և երբ իրենց հաճոյից համեմատ հինգ վեց տարեկան աղջիկ մը գտնեն, երկու կողման անձինք այսինքն տղուն և աղջկան ծնողքը տեղ մը գալով՝ կ'սկսին իրենց մէջ նշանտուութեան խօսքը ընել, երկու կողմն ալ հաճելէն ետքը՝ Քահանայ մը կանչելով աղջկան մայրը նոյն Քահանային ձեռք շաքար կ'ուղարկէ իւր փեսացուն տունը, և այսպէս նշանտուութեան արարողութիւնը կատարուած կ'ըլլայ, որ մեծ ապօրինաւորութիւն մ'է Սղջիկը դպրոցի մէջ դեռ ընթերցանութեան և ուսման ճաշակը չ'առած՝ դպրոցէն կը հանեն և տասը տասներկու տարեկան հասակին մէջ կը կարդեն. Պսակի խորհուրդը կիւրակէ օր ժամը ութի ատենները կը կատարուի Եկեղեցւոյ մէջ առանց Սուրբ Պատարագ մատուցանելու հարցուցի ասոնց պատճառը և պատահականեցին, թէ որ աղջիկ մը որքան փոքրըր ամուսնանայ, այնքան աչքը դոց կը մնայ. դարձեալ հարցուցի առանց

Ս. Պատարագ մատուցանելու Պսակի խորհուրդը կատարելուն պատճառը, ասոր ալ պատասխանեցին թէ՝ Մեր կողակիցները ծանր զգեստուք և ոսկիներով կը զարդարուին և հարսնացուն հետեւնին առած՝ բազմութեամբ կ'երթան փեսայացուն տունը, և ըստ սովորութեան հոն ալէկ մը ուտել և խմելէն ետքը՝ հանդերձ Քահանայիւր և խուռն բազմութեամբ, Եկեղեցի կը դիմեն, հետեւաբար Ս. Պատարագ մատուցանելու ժամանակ չմնար», յիշեալ զարդառած կանայք ալ եկեղեցի կը կոչուին եղեր, այն ատեն տեղեկացայ որ սոյն եկեղեցի կոչուած կանանց մարմնաւոր զարդարանքն է եղեր պատճառ, առանց Ս. Պատարագի՝ Պսակի Ս. խորհուրդը կատարելը:

Տաճիկը հինգ հազար չորս հարիւր տան չափ կեղին, ցիր և ցան դիրք մը ունին, և համեմատական հաշուով քառնը եօթը հազարի կը հասնի իրենց թիւը Տաճկաց տուները դաշտին մէջ ընդար-

ձակ տեղեր շինուած ըլլալով՝ անդորր
 և օդասուն են. սակայն Հայոց տունե-
 րը ընդհանրապէս անոնց ետին լեռան
 մէջ իրարու վրայ դիզուած ըլլալով՝ մեծ
 նեղութիւն կը պատճառեն Հայոց, որք
 թէ և կուզեն այս անտանելի նեղութե-
 նէն ազատիլ և ընդարձակ տեղերու մէջ
 շինել իրենց տուները, բայց տաճիկը
 թոյլտուութիւն չեն ընեն, որպէս զի
 Հայք ստիպուին իրենց տուները ծախու
 առնել քառապատիկ գնով, ինչպէս որ
 սոյն իրողութենէն ալ մասամբ մը կը-
 հասկցուի: Տաճիկը Հայոց հետ վերջին
 աստիճան թշնամութեամբ և վատու-
 թեամբ կը վարուին, զանոնք (կեազուր)
 քէօքէյի և քէֆէրէյ՝ կ'անուանեն, որ
 ըսել է հաւատքը ուրացող, ամեն ատեն
 Հաւատոյ և կրօնից դէմ նախասինքներ
 և հայհոյութիւններ կ'ընեն: Երբ փողոցէն
 Հայ ննջեցեալ մը անցնելու ըլլայ, կ'սկը-
 սին քար նետել ննջեցելոյն և ժողովրդ-
 ոց, անոնց ետեւէն ալ (պէրէքէթ լի օրս)
 կը պոռան, Հայոց Քահանայք՝ երբ

փողոցէն անցնելով տեղ մը երթալու ըլ-
 լան, անոնց քար նետելով՝ տեսակ տե-
 սակ անվայել խօսքերով կը նախատեն
 զանոնք: Դպրոցի աշակերտք, տղայք և
 պղկունք դպրոց դացած եկած ատեն,
 նին՝ ահուդողով կը լեցուն յերեսաց
 բռնութեան և անառակութեան Տաճիկ
 տղայոց: Ասոնք Հարց և Խօճայից հրա-
 մանաւ ձեռքերնին մէյմէկ փայտ առած՝
 խումբ խումբ Հայոց թաղերուն մէջ կը
 պտըտին, կը պոռան, խաղեր կը կանչեն
 և իրենց հանդիպող ո՛ր և իցէ Ս.գգային
 տնհատ մը, այր կամ կին՝ տեսակ տե-
 սակ լրբենի և անպարկեշտ խօսքերով
 կը նախատեն և կը քարկոծեն, այս պատ-
 ճառաւ խեղճ Հայ կանայք շուր առնե-
 լու համար աղբերց առջև հաղիւ հազ
 կը մատենան: Ս.յազգիք Հայոց գլխուն
 թափած այսչափ շարիքներէն չկտանա-
 լով՝ ամէն տարի Զատիկի առաւօտ կրակ
 վառելու համար՝ հինգ տասն որ յառաջ
 դադանի կամ յայտնի Հայոց տուները
 մտնելով՝ ինչ որ տեսնեն փայտ, խըսիւր ևն

յափշտակելով կ'առնեն կ'երթան և տեղ մը կը պահեն . Զատիկի առաւօտ կանուխ 'ի նախաւորինս Քրիստոնէական Արօնից կրակ վառելով տեղ տեղ՝ Ազգութեան և Արօնքի դէմ ալ տեսակ տեսակ նախատանաց և հայհոյանաց խօսքեր կ'ընեն . սոյն կրակին փայտերն ալ Հայոց ըլլալու պայմանաւ պիտի վառեն, որով զիրենք « խէրու տէր » մը եղած կը սեպեն . այրելի նիւթերը եթէ իրենք իրենցմէ պատրաստին, գրեթէ իրենց օրինաց դէմ եղածի մը պէս կը համարին . բաց աստի ազգի ազգի բռնութիւններով կը հարստահարեն զՀայս, որք մըր շինի մը չտի չեն երեւիր Տաճկաց առջև .

Տաճկաց սոյն տմարդի և բռնական ընթացքը յլխաւորաբար Տեղւոյն Միւթէսարրիֆին անհոգութենէն պատճառած է, որ կը տեսնէ ամէն տուն առնոց գործած չարքը, կ'իմանայ և բոլորովին անվստիք կոչայ անոց վախճան մը տալու, պէտք եղած միջոցով ըստ օրինի Տէրութեան, սոյն ցաւալի կէտին

վրայ կը հրաւիրեմ Ազգային Պատրիարքարանի ուշադրութիւնը .

Տաճիկք ա'յն աստիճան մոլի և տըգիտութեան մէջ ընկզմած են, որ նոյն իսկ Հայրական և ընկերական պարտաւորութիւնները չեն գիտեր, և թոյլ տուած են իրենց զաւակաց աւազակաբար թափառիլ փոլոցներն ու շուկայները խուճխուճ, և անոնց պատճառած այսքան չարեաց վրայ ալ պարծանօք կ'ուրախանան, աղիւզորմ վիճակ ողորմելի Ազգութեան .

Քարահիսարի Տաճկաց և Հայոց տուններուն մեծ մասը տնէ և վրանին հողով ծածկւած է . նոր սկսեր են կողմինդրով գեղեցիկ նորոճե տներ շինել . Քաղաքին դիմաւոր բերքն է ափիօն, խաշխաշ, պօյա, բուրդ, ցորեան, դարի և թիֆտիկ . տաճիկք առ հասարակ հողադործութեան կը պարտւոյն, մեծաւ մասամբ աղքատ են և հարուստք սակաւաթիւ . Տաճիկի կանայք չունին մասնաւոր աշխատութիւն մը . առհասարակ անդը

քաղաքաւորք կը հազնին , ոտքերնին դե-
ղին փապուճ , սմանք ալ քօթին հագած ,
գլուխնին մէյմէկ ճերմակ սաւան առած՝
այնպէս փողոց կ'եննեն : Պարահիսարի
մէջ կայ կառավարութեան գուռ մը ըն-
դարձակ , ուր Միւթէսարըքի պէյը կը
բնակի իւր զինուորներովը . կայ Քիւշ-
տիլէ անուամբ արքունի դպրոց մը՝ յե-
տադէմ վիճակի մէջ , որուն քովն է հե-
ռադրատունը , և քառասունի չափ ուրիշ
դասարաններ (Ֆորէսէ) , և բաւական ըն-
դարձակ մաքսատուն մը . վաթսունի չափ
Մզկիթ , տասը պանդոկ , վեց բաղանիք
և երկու հազար հինգ հարիւրի չափ խա-
նութ պարունակող մեծ շուկայ մը , ո-
րուն մէջն է քարուկիր պէտէստէնն ալ .
ամէն շաբաթ օր մեծ տօնավաճառ կ'ըլ-
լայ հոս , ուր Միւթէսարըքի իշխանու-
թեան տակ գտնուող առհասարակ եօ-
թանասուն և երկու գիւղէն ալ անթիւ
բազմութեամբ կը դիմեն հոն առևտուր
ընելու . Պարահիսարի մէջ կը գտնուին
ազդի աղլի արուեստաւորք , ինչպէս ,

ոսկերիչ , ընդեղէն ծախող , անադա-
ղօծ , ձուլիչ , երկաթագործ . թիթեղ-
նագործ , ներկարար , սափրիչ , կօշկա-
կար , դարբին , դանթարճի , քէչէճի ,
սէմէրճի , հէյվաճի , համտագործ , սան-
ձագործ , խոհարար , զինեպան , դեր-
ձակ , վերմակագործ , հացագործ , մու-
թաֆ , թիւֆէնքճի են . սոյն արուես-
տաւորաց մեծագոյն մասը Հայոց աղ-
գէն է , այլև վաճառականութեան մեծ
մասն ալ Հայոց ձեռքն է . Պարահիսա-
րի ջուրն ալ առատ է և մէջը շատ աղ-
բիւրներ կան . սակայն դրիթէ բոլորո-
վին տաճիկները բռնութեամբ իրենց
սեպհականած ըլլալուն՝ Հայք քիչ
նեղութիւն չեն կրեր ջրոյ պատճա-
ռաւ ալ :

Հոս արժան կը համարիմ Պարա-
հիսարի թէ՛ Հայ և թէ՛ Տաճիկ երեւե-
լեաց անունները նշանակել 'ի ծանօթու-
թիւն սիրելի ընթերցողաց :

ԵՐԵՒԵԼԻՔ ՀԱՅՈՑ

ԱՆԳԱՄՔ ԿԱՌԱՎԱՐՐԻԹԵԱՆ

Մ. Յովհաննէս	աղա լըրլեան :
Մ. Սահակ	" Մ. Մուրատեան
Մ. Կարապետ	" Մ. Յակոբեան
Մ. Գէորգ	" Թովալեան
Մ. Յակոբ	" Գալուստեան
Մ. Գէորգ	" Ճօշկունեան
Մ. Առաքել	" Վարպետեան
Մ. Ստեփան	" Մ. Խաչիկեան
Մ. Յակոբ	" Արապեան
Մ. Ստեփան	" Ներսէսեան

ԵՐԵՒԵԼԻՔ ՏՍԱԿԱՑ

Մօլլա զատէ	Շէյխ Մուհամմէտ
	Նուրի փաշա
Թուրունճ զատէ	հաճի Թէվֆիզ Պէյ
Կէնէլի զատէ	" Էօմէր աղա
Թուրունճ զատէ	Պալթիյար Պէյ
Հաճի Պաղը զատէ	" Մէհէմմէտ Պէյ
Խէվաճէ զատէ	Մէհէմմէտ էֆ.

)(71)(

Մօլլա զատէ հաճի Հալէթ Պէյ
Մօլլա զատէ Խայրի Պէյ :

Ասոնց նման ուրիշ շատ անձինք ալ կը գտնուին , որոնք մեծ ազդեցութեան տէր ըլլալով՝ գրեթէ՝ բոլոր քաղաքը իրենց իշխանութեամբը կը կառավարեն :

Գարահիսարի Տաճկաց (Թէքքէնե-րուն և եթըրնեբուն) վրայով ալ կ'ուղեմ փոքրիկ տեղեկութիւն մը տալ :

Առաջին՝ կայ (Մէվլահանէ) անուամբ (Թէքքէ) մը և ունի իւր մէջ պաշտօնեայ քսան (Տէվրիշ) , որոց գլխաւորը՝ (Մօլլա Հիւնքեարի) ցեղէն յառաջ եկած (Գէմալ էֆէնտի անուամբ (Շէյխ) մի է . որ կը կառավարէ և կ'իշխէ ամենուն . սոյն (Թէքքէն) բազմաթիւ սենեակներէ բաղկացեալ շէնք մը ունի . բակին մէջ կայ ցնցուղ մը և մէկ դուռ փողոցի , դրսի պատերը յղկեալ քարերով շինուած է . (Թէքքէն) մէջ կայ բաւական մեծութեամբ մզկիթ մը , որուն մէջ ճախ կողմը տաանսութ (Թիւրպէ) կայ ծանրագին զղեստներով ծածկուած և տեսակ տե-

սակ մեծ գլխանոցներով զարդարուած .
ասոնց առաջնոյն մէջ կը պառկի եղեր
(Սուլթան տիւմնի) անուանեալ անձը , և
միւսները իր զաւակներն ու թոռներն
են եղեր , որոնք չորս հարիւր տարիէ
ի վեր է որ հօս կը կենան . սոյն (թէք-
քէին) մէջ խնամօք և զգուշութեամբ կը
պահուին դեռ (Սուլթան Տիւմնի) մէկ
դրօշակը , մէկ երկաթեայ թուրը , եր-
կաթեայ ոտքի ամանը , կաշեայ տրեխը ,
և մէկ զոյգ երկաթեայ ասպանդակը՝
ըստ վկայութեան (Տէվրիշաց) . իսկ (Տէվ-
րիշք) Հայոց հետ շատ սիրով կը վար-
ուին , երբեմն երբեմն առանց խորու-
թեան Հայոց Եկեղեցին երթալով՝ կ'ա-
ղօթեն հոն ամենայն ջերմեանդու-
թեամբ և կը վերադառնան իրենց տեղը ,
ունին իրենց մէջ հաստատուն կարգ և
կանոն , սէր և միութիւն . և առայլ՝
մարդավարութիւն , քաղցրութիւն . ե-
րանի թէ Գարահիսարի Տաճիկք ասոնց
օրինակին հեռեւէին .

Երկրորդ (թէքքէն) կը կոչուի (Միւր-

տիւմիւր Սուլթան (թէքքէն) :
Երրորդը՝ Խորօզ տէտէ " "
Չորրորդը՝ Քէսիք պաշ Սուլթան " "
Հինգերորդը՝ Տէվէ տէտէ " "
Վեցերորդը կը կոչուի (Գատըն ա-
նա Սուլթան (թէքքէն) , որոյ համար ա-
ւանդութեամբ կը պատմեն թէ Գարա-
հիսարի ջուրը դրսի կողմերէն յիշեալ
(Սուլթանը) բերել տուած ըլլայ :

Գարահիսարէն մէկ ժամ հեռա-
ւորութեամբ՝ անոր Արեւելեան հարա-
ւային կողմը դիրքը դաշտային և պատ-
ուական պարտէզներով ու կանաչեղէն-
ներով զարդարուած (Տէքէր) անուամբ
տաճկաբնակ գիւղը կայ , որ քառասուն
տունէ կը բաղկանայ . ասոր մէջ Յունաց
կայսրութեան ժամանակէ մնացած շատ
մը հնութիւններ և քարէ փորուած խա-
չեր կան . սոյն հնութեանց վրայ թէպէտ
տեղ տեղ յունական դրով յիշատակա-
բաններ կան , բայց տեղւոյն տաճիկնե-
րը մեզի պէտք չունի ըսելով եղծած
ըլլանուն՝ չկարողացանք իմանալ անոնց

իմաստը . շատ հաւանական է որ Պօղոս
Սուաքելոյն քարոզած Պերբէ քաղաքն
եղած ըլլայ սոյն դիւղը , որ Փորձք
Սուաքելոցի մէջ կը յիշատակուի . ինչպէս
նաև Փարահիսարի Հայ ծերունիներն
ալ վիայեցին աւանդութեամբ որ յա-
ռաջ Պերբէ կը կոչուի եղեր , բայց եր-
թալով աղաւաղեր և Տէբէր կոչեր են ,
որպէս և այժմ :

Փարահիսարէն երկու ժամ հեռա-
ւորութեամբ՝ անոր Արեմտեան հարա-
ւային կողմը բարձր բլրոյ մը ստորոտ
դիրքը դաշտային և պատուական պար-
տէզներով ու ծառատունկերով զար-
դարուած Փարայճըզ անուամբ տաճկա-
բնակ գիւղ մ'ալ կայ , որ նոյնպէս քա-
ռասուն տունէ կը բաղկանայ , օդը մա-
քուր և ջուրը առողջարար է , և գեղե-
ցիկ տեսարան մը ունի . բլրոյն դադա-
թը 'ի հնուց մնացած քարայր մը կայ բա-
ւական մեծութեամբ , որուն մէջ խորան
մը և պատերուն վրայ քարէ փորուած
խաչեր կը կենան դեռ . ուստի Փարա-

հիսարի Աղգայինք՝ ամառնային եղա-
նակ իրենց հետ Քահանայ առնելով
հոն ուխտի կ'երթան և Ս . Պատարագ
մատուցանել կուտան . օդոյն և ջրոյն
գեղեցիկութեանն համար՝ վրաններով մէկ
քանի շաբաթ հոն անցունելն ետքը՝
կը վերադառնան 'ի քաղաք :

Փարահիսարի Արեմտեան կողմը՝
վեց ժամ հեռաւորութեամբ՝ ճանապարհ-
հին վրայ բարձր և բնդարձակ գիւղքով
քարայրի մը հանդիպեցայ , որուն Արե-
ւելեան կողմի ճակատը ճարտար յօրին-
ուածքով քարէ կամար մը կայ և մէջտե-
ղէն փոքրիկ դուռ մը ունի . ուրկէ հա-
ղիւ թէ մէկ մարդ մը կրնայ մտնել . իս-
կոյն ներս մտայ , դիտեցի որ երեսուն
հոգւոյ չափ պարունակող քարէ փորուած
սենեակ մ' էր , առաստաղը զմբէթաձև
յօրինեալ . և Արեւելեան Հարաւային և
Հիւսիսային կողմերն ալ քարէ փորուած
գեղեցիկ մէյմէկ աւաղաններ կային .
թէպէտ թուանշան չունէր , սակայն շատ
հաւանական կը թուի որ Յունաց կայս-

բութեան ատենէ մնացած ըլլայ :

Պարահիւարէն մէկ քանի ժամ հեռաւորութեամբ հանքային տաք ջրոյ աղբիւրներ կան «Պազլը կէօլ, Էօմէր և Կէճէք» անուններով. ասոնց ջուրը շատ առողջարար և օգտակար ըլլալուն՝ այլ և այլ օխտացեալք և ցաւադար մարդիկ հոն կ'երթան և կը դարմանուին. դարձեալ քաղաքին Արեւմտեան կողմը մէկ երկու ժամ հեռաւորութեամբ քաղաքացւոց դեղիցիկ այգիներն ըլլալով՝ ասոնց մէջ մասնաւորապէս ամորանոյններ շինուած են, որ ամառնային եղանակ զուարճութեան և օգտօրէնութեան համար՝ երբեմն երբեմն կուգան հոն կը բնակին. Քաղաքին Արեւելեան կողմը իբր կէս ժամ հեռաւորութեամբ կայ Ագար անուն մշտահոս գետակ մը, որոյ մէջ պատուական քաղցրահամ ձկներ կան. և քաղաքի Աղլայիոց տղքատ մասը սոյն գետակին մէջ ձկնորսութիւն ընելով կը ճարէ իւր օրագահիկը :

Պարահիւարի Հայ և Տաճիկ բնա-

ղիչք առ հասարակ պզտիկները մեծերուն 'ի սլառիւ իրենց մեծութեան էֆէկը կանչեն :

Պարահիւար իւր շրջակայներովը հանդերձ տարեկան 90 հազար քէսէ ստակ կը ճգեն այն տեղ, դանուող Պանք Օթոմանի մէջ. որ Ա. Պօլսոյ մէջ դանուող Պանքային մէկ ճիւղն է :

Ահաւասիկ Պաղատիոյ Տեղեկագիրս ալ. որուն մէջ թէ՛ Հայոց, թէ՛ Տաճիկաց և թէ՛ Յունաց ունեցած Ազգ. սովորութիւնները, և իրարու հետ ունեցած վարմունքները նկարագրած եմ, պարտք կը համարիմ սա միայն ըսել, որ մեր Ազգին և մեր անտարբերութեամբ Պաղատիոյ նման ընդարձակ թեմի մը մէջ մեծ կորուստներ ունեցած եմք և դեռ կուենեամք. փորձառութեամբ կ'ըսեմ որ դաւառաց մէջ մեր աղգայինք խիստ թշուառ վիճակի մէջ են և թէ՛ մեր այս ըրած առ ժամանակեայ այցելութիւնը օգուտ մը չունի :

Էֆէ բառը էֆէնտիմէն կրճատեալ է :

Այսպիսի ընդարձակ գաւառներ
բանիրուն և ազգասէր հովիւներու կը
կարօտին , և քիչ մ'ալ յառաջ երթալով
կ'ըսեմ որ պէտք է տոյն թեմին մէջ դո-
նէ 4—5 անձնուէր հովիւներ գտնուին
որպէս զի թէ՛ դպրոցաց թէ՛ Ազգ . յա-
ռաջագիմութեան և թէ՛ բարոյականու-
թեան հոգ տանին այսպէս ընելով , պի-
տի կարողանամք Հայաստանեայց Եկե-
ղեցւոյ գրկէն բաժանուող զաւակունք ,
դարձեալ 'ի մի յօդեւ և Եկեղեցւոյ գիր-
կը վերադարձնել :

Այս է իմ միակ իղձս և բաղձանքս :

ՎԵՐՋ

Վ Ի Ճ Ա Կ Ա Ց Ո Յ Ց

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՎԻՃԱԿԻՆ ԳԱՂԱՏԻՈՅ

ՈՐՈՇՔ ԶՈՐՍ ԿՈՒՍԱԿԱԼԻԹԵՍԸ ՆԵՐՔԵՐ ԿԸ ՊԱՐՈՆԱԿՈՒԻՆ

Թիւ	Անունը Տեղեաց	Տուն	Մեթապոլի- թիւն	Մինչև	Կուսակալու- թիւն Գաղափար	Ժամ	Քաղաք	Անունը Տեղեաց	Մինչև	Կուսակալու- թիւն Գաղափար	Ժամ	Անունը Տեղեաց	Մինչև	Կուսակալու- թիւն Գաղափար	Ժամ	Անունը Տեղեաց	Մինչև	Կուսակալու- թիւն Գաղափար	Ժամ	Առաջնորդութեան աւելի մատակարար թեւերը	Ժամ
1	Գաղափարներ	140		—				Գաղափարներ	—		36	Գաղափարներ	—		36	Գաղափարներ	—	Ա.Ք.Գարհիսար	30	Ա.Քիւն-Գարահիսարէն մինչև Պրաւա	45
2	Ստանդէն	400		—		6		Ստանդէն	—		42	Ստանդէն	—		62	Ստանդէն	—		40		
3	Սիվիլ-հիսարներ	800		—		24		Սիվիլ-հիսարներ	—		64	Սիվիլ-հիսարներ	—		40	Սիվիլ-հիսարներ	—		20		
4	Նալլը խանէն	150		—		30		Նալլը խանէն	—		94	Նալլը խանէն	—		86	Նալլը խանէն	—		38	Նալլը խանէն	Նիկոմիդա 28
1	Գոնեայէն	170		—		56		Գոնեայէն	—		92					Գոնեայէն	—		42		
2	Գարամանէն	200		—		58		Գարամանէն	—		30	Գարամանէն	—		46	Գարամանէն	—		60		
3	Սգլէ-հիւրէն	350		—		41		Սգլէ-հիւրէն	—		73	Սգլէ-հիւրէն	—		42	Սգլէ-հիւրէն	—		18		
4	Սպարթայէն	200		—		68		Սպարթայէն	—		100	Սպարթայէն	—		90	Սպարթայէն	—		27		
5	Պուրաուրէն	200		—		88		Պուրաուրէն	—		120	Պուրաուրէն	—		96	Պուրաուրէն	—		28		
6	Էլմալլէն	200		—		107		Էլմալլէն	—		130	Էլմալլէն	—		71	Էլմալլէն	—		47		
7	Ատալիանէն	015		—		125		Ատալիանէն	—		142	Ատալիանէն	—		90	Ատալիանէն	—		54	որ Հարաւային Արեւելեան կողմ և Միջերկ-	
																				րական ծովու եղերքն է :	
1	Չանկըրիէն	60		—		18		Չանկըրիէն	—		18	Չանկըրիէն	—		74	Չանկըրիէն	—		66		
2	Գալայըզլէն	200		—		12		Գալայըզլէն	—		30	Գալայըզլէն	—		68	Գալայըզլէն	—		60		
3	Պօլսլէն	200		—		48		Պօլսլէն	—		62	Պօլսլէն	—		118	Պօլսլէն	—		56		
4	Տիւզլէլէն	50		—		66		Տիւզլէլէն	—		102	Տիւզլէլէն	—		122	Տիւզլէլէն	—		74		
5	Պարթընէն	10		—		78		Պարթընէն	—		114	Պարթընէն	—		124	Պարթընէն	—		92	որ Հարաւային Հիւսիսային կողմ Ան ծովու	
																				եղերքը կիցայ :	
1	Ա.Քիւն Գարա- հիսարներ	1000		—		50		Ա.Քիւն Գարա- հիսարներ	—		86	Ա.Քիւն Գարա- հիսարներ	—		40						
2	Ուշաքէն	0080		—		73		Ուշաքէն	—		109	Ուշաքէն	—		14	Ուշաքէն	—		20		

Հայաստանի Ազգային գրադարան

NL0431278

21520